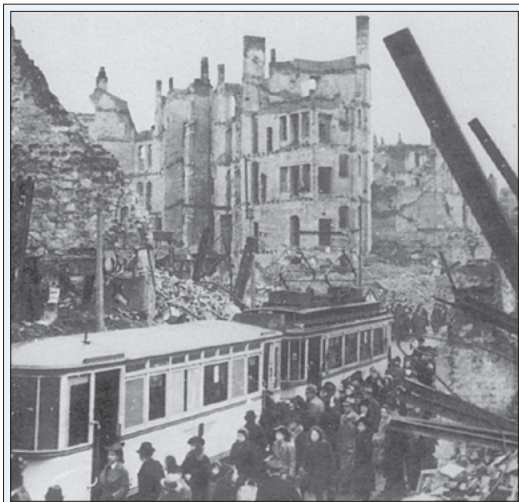

1. PROBLEM NIEMIEC

Przypomnij, jakie były postanowienia konferencji Wielkiej Trójki w sprawie Niemiec.

NIEMCY PO ZAKOŃCZENIU II WOJNY ŚWIATOWEJ

O losie powojennych Niemiec zadecydował narastający konflikt między Związkiem Sowieckim a mocarstwami zachodnimi – USA, Wielką Brytanią i Francją – jaki powstał pod koniec II wojny światowej. Pokonane Niemcy podzielono na cztery **strefy okupacyjne**: amerykańską, angielską, francuską i radziecką. Zwycięskie mocarstwa postanowiły także, że Niemcy nie wrócą do granic z 1937 roku. Ziemie między Odrą i Nysą Łużycką a zachodnią granicą II Rzeczypospolitej oraz część Prus Wschodnich zostały oddane pod zarząd polskiej administracji, natomiast północna część Prus Wschodnich przypadła Związkowi Sowieckiemu. Ludność niemiecka z utraconych terenów oraz z Czechosłowacji i Węgier miała być przesiedlona do Niemiec. Każde z mocarstw okupujących Niemcy miało ściągnąć należne odszkodowania wojenne z własnej strefy. Związkowi Sowieckiemu przyznano dodatkowo 15% reparacji z zachodnich stref w zamian za dostawy żywności i surowców z radzieckiej strefy do pozostałych części Niemiec. Na odszkodowania wojenne mogły się złożyć urządzenia przemysłowe bądź towary pochodzące z bieżącej produkcji, jeśli zostanie osiągnięta nadwyżka eksportowa.

1. Zniszczone przez alianckie naloty bombowe Drezno zostało objęte przez radziecką strefę okupacyjną, 1945 r.

Czy wiesz, że...

- 30 stycznia 1945 roku z Gdyni wypłynął niemiecki statek transportowy „Wilhelm Gustloff”, na którego pokładzie znajdowało się 5 tys. pasażerów (większość stanowili uciekinierzy niemieccy opuszczający w panice ziemie zajmowane przez Armię Czerwoną). Kilka godzin później statek został storpedowany przez sowiecką łódź podwodną. Katastrofą było też zatopienie niemieckiego statku „Goya” z 7 tys. pasażerów na pokładzie, również storpedowanego przez sowiecki okręt podwodny.
- Po zakończeniu działań wojennych na terenie Niemiec rozpoczęło się „polowanie” na niemieckich naukowców, których chcieli pozyskać do współpracy Amerykanie oraz Rosjanie. Na rzecz USA pracował m.in. Werner von Braun, były członek SS, wynalazca rakiet V1 i V2, konstruowanych w Peenemünde. Po wojnie został zatrudniony przy projektowaniu amerykańskich rakiet. Pierwszym dyrektorem Centrum Lotów Kosmicznych im. Kennedy’ego na przylądku Canaveral został inny członek SS i SA – Kurt Debus. ZSRS pozyskał do współpracy fizyka atomowego Maxa Steenbecka oraz laureata Nagrody Nobla Gustava Hertza (czytaj: herca)

SOJUSZNICZA RADA KONTROLI

Niepełna miesiąc po zdobyciu Berlina utworzono **Sojuszniczą Radę Kontroli**, która miała sprawować najwyższą władzę w Niemczech. W skład rady wchodził głównodowodzący czterech okupujących armii. Każdą decyzję podejmowano jednomyślnie. Było więc oczywiste, że w wypadku braku zgody wszystkich czterech dowódców funkcjonowanie rady nie będzie możliwe. Jedną z pierwszych decyzji rady był **podział Berlina**, podobnie jak całych Niemiec, na cztery strefy okupacyjne.

PROCES NORIMBERSKI

Jednym z ostatnich przejawów jedności czterech mocarstw było zorganizowanie w **Norymberdze** procesu najbliższych współpracowników Hitlera, uznanych za zbrodniarzy wojennych. Proces trwał od 20 listopada 1945 do 1 października 1946 roku. Oskarżonym przedstawiono zarzuty popełnienia zbrodni wojennych oraz zbrodni przeciw ludzkości. W procesie **Międzynarodowy Trybunał Wojskowy** skazał na karę śmierci 12 oskarżonych, w tym marszałka Hermanna Göringa, obarczonego winą za zbrodnię ludobójstwa popełnioną przez niemieckie lotnictwo, gubernatora Generalnej Guberni Hansa Franka, oskarżonego o eksterminację ludności polskiej i żydowskiej, a także ministra spraw zagranicznych III Rzeszy Joachima von Ribbentropa. Procesy innych zbrodniarzy hitlerowskich odbywały się także przed sądami państw, w których dopuścili się oni zbrodni i przed sądami mocarstw okupujących Niemcy.

POWSTANIE BIZONII I TRIZONII

Każda ze stref okupacyjnych Niemiec była inaczej zarządzana. Stany Zjednoczone i Wielka Brytania, aby w przyszłości uniemożliwić

2. Niemcy wysiedlani z terenów Dolnego Śląska, 1946 r.

3. Proces hitlerowskich zbrodniarzy wojennych przed Międzynarodowym Trybunałem Sprawiedliwości w Norymberdze. W pierwszym rzędzie siedzą (od lewej): Hermann Göring, Rudolf Hess, Joachim von Ribbentrop; X 1946 r.

4. Podział Niemiec i Austrii na strefy okupacyjne po zakończeniu II wojny światowej

Niemcom prowadzenie wojny, dążąc jednocześnie do szybkiej odbudowy gospodarczej kraju, zlikwidowały wielkie koncerny stalowe i chemiczne. Francuzi dążyli do oderwania Nadrenii i Zagłębia Ruhry od okupowanej strefy. Rosjanie natomiast przeprowadzili w swoim sektorze reformę rolną i znacjonalizowali przemysł. Zorganizowali także na wzór sowiecki partię komunistyczną, zdolną przejść w przyszłości władzę w Niemczech.

W połowie 1946 roku Związek Sowiecki wystąpił z propozycją odbudowy jednolitego i demokratycznego państwa niemieckiego, składającego się z wszystkich czterech stref okupacyjnych. Propozycja radziecka, choć z pozoru sensowna, spotkała się ze stanowczym sprzeciwem pozostałych sojuszników. Obawiano się bowiem, że Niemcy w całości, podobnie jak państwa Europy Wschodniej, mogłyby na stałe pozostać w sowieckiej strefie wpływów.

Za oficjalny początek konfliktu między niedawnymi sojusznikami uważa się przemówienie sekretarza stanu USA (odpowiednik ministra spraw zagranicznych) **Jamesa F. Byrnesa** (czytaj: dżejmsa byrnasa) w **Stuttgarcie**, wygłoszone **6 września 1946 roku**. W swym wystąpieniu stwierdził on m.in., że dalsze istnienie Sojuszniczej Rady Kontroli nie ma sensu wobec braku porozumienia czterech mocarstw w sprawie traktowania Niemiec jako całości gospodarczej.

Pod koniec 1946 roku władze okupacyjne USA i Anglii podpisały porozumienie dotyczące zjednoczenia gospodarczego obu stref. 1 stycznia 1947 roku powstała **Bizonia**. W 1949 roku, po dołączeniu do Bizonii francuskiej strefy okupacyjnej, powstała **Trizonia**. Trzy lata po wojnie Niemcy były więc podzielone na dwie strefy – zachodnią i sowiecką.

BLOKADA BERLINA

Z czasem konflikt między Związkiem Sowieckim a krajami zachodnimi pogłębił się. W marcu 1948 roku z powodu braku jednomyślności rozwiązano Sojuszniczą Radę Kontroli. Innym źródłem konfliktu stał się Berlin, gdy zachodnie władze postanowiły w swoich strefach okupacyjnych miasta wprowadzić nową walutę – markę. Wprowadzenie do obiegu nowej marki sowieckie władze okupacyjne uznały za akt agresji i zaczęły blokować dostawy żywności do zachodnich sektorów miasta. Tak rozpoczęła się trwająca 11 miesięcy **blokada Berlina**.

W czasie jej trwania zaopatrzenie dla odciętych sektorów miasta dostarczano samolotami amerykańskimi i angielskimi; był to największy w historii „most powietrzny”. Bezskuteczna blokada została zniesiona w maju 1949 roku. W listopadzie 1948 roku zamknięto granicę między radzieckim sektorem a sektorem zachodnim w Berlinie.

POWSTANIE DWÓCH PAŃSTW NIEMIECKICH

Momentem kulminacyjnym narastających różnic między mocarstwami zachodnimi a ZSRS w sprawie kształtu powojennych Niemiec było utworzenie dwóch państw niemieckich. 20 września 1949 roku z Trizonii powstała **Republika Federalna Niemiec (RFN)**, której pierwszym kanclerzem został **Konrad Adenauer**. Niespełna trzy tygodnie później, 7 października 1949 roku, z sowieckiej strefy okupacyjnej została utworzona **Niemiecka Republika Demokratyczna (NRD)**. Prezydentem NRD został **Wilhelm Pieck** (czytaj: pik), a partią rządzącą – Socjalistyczna Partia Jedności Niemiec.

REPUBLIKA FEDERALNA NIEMIEC

Stolicą Republiki Federalnej Niemiec, nazywanej też **Niemcami Zachodnimi**, zostało **Bonn**. Już w grudniu 1949 roku kanclerz zapowiedział remilitaryzację kraju, a mocarstwa zachodnie uzgodniły z rządem zmiany w zasadach okupacji, godząc się na nieskrępowany rozwój gospodarki. Niemcy Zachodnie objęte zostały także amerykańską pomocą w ramach **planu Marshalla**. Wszystkie te okoliczności przyczyniły się do niezwykle dynamicznego rozwoju gospodarczego Niemiec Zachodnich w latach 60. i 70., który nazwano „cudem gospodarczym”.

Największym osiągnięciem państwa i jego pierwszego kanclerza Konrada Adenauera było zdobycie uznania międzynarodowego, również w ZSRS. W 1955 roku RFN przystąpiła do **NATO**, trzy lata później do **Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej** i wreszcie w 1973 roku do **ONZ**.

NIEMIECKA REPUBLIKA DEMOKRATYCZNA

Niemiecka Republika Demokratyczna od momentu jej powstania pozostawała komunistycznym państwem zależnym od Związku Sowieckiego. Jej stolicą została radziecka strefa okupacyjna miasta – **Berlin Wschodni**. Uznanie międzynarodowe NRD uzyskała dopiero w 1972 roku po zawarciu układu z RFN. Rok później została przyjęta do ONZ.

BUDOWA MURU BERLIŃSKIEGO

Od początku istnienia NRD borykała się z problemem nielegalnej emigracji swoich obywateli do RFN. Obywatele komunistycznego kraju przechodzili przez słabo strzeżone przejścia graniczne do **Berlina Zachodniego**, skąd samolotem mogli odlecieć do dowolnej stolicy Europy Zachodniej. Z możliwości tej skorzystało także wielu mieszkańców innych państw tzw. demokracji ludowej.

6. Budowa muru berlińskiego, VIII 1961 r.

W 1961 roku, by powstrzymać falę ucieczek, władze NRD w porozumieniu z władzami sowieckimi zdecydowały się na budowę **muru** odgradzającego Berlin Zachodni od państwa wschodnioniemieckiego. Pas ziemi przed murem po stronie wschodnioniemieckiej został zaminowany i był dokładnie strzeżony przez wojsko i milicję. Dla wielu próba sforsowania go skończyła się śmiercią.

Aż do momentu zburzenia w listopadzie 1989 roku mur berliński pozostawał symbolem „**zimnej wojny**” (rywalizacji Wschodu z Zachodem po II wojnie światowej) i podziału Europy.

7. Niemcy świętujący otwarcie przejść granicznych między zachodnią i wschodnią częścią Berlina, 10 XI 1989 r.

ZJEDNOCZENIE NIEMIEC

Zmiany, jakie zaszły w Związku Radzieckim i innych krajach bloku wschodniego pod koniec lat 80. XX wieku, ożywiły nastroje niepodległościowe w NRD. W 1989 roku, gdy obywatele wschodnich Niemiec zaczęli ponownie masowo uciekać za granicę, zdecydowano się na otwarcie przejść granicznych między dwoma podzielonymi częściami Berlina. Dziеляcy naród niemiecki mur stracił swoją funkcję.

W marcu 1990 roku przeprowadzono wolne wybory, w których zwyciężył Sojusz na Rzecz Niemiec, opowiadający się za szybkim zjednoczeniem obu państw niemieckich. Zjednoczenia dokonano oficjalnie **3 października 1990 roku** przez przyłączenie wschodnich Niemiec do Republiki Federalnej Niemiec.

TO JEST WAŻNE

- Po zakończeniu wojny Niemcy podzielono na cztery strefy okupacyjne.
- W wyniku konfliktu między mocarstwami zachodnimi i Rosją Sowiecką, w 1949 roku powstały: RFN i NRD, a budowa muru berlińskiego w 1961 roku stała się symbolem „zimnej wojny”.
- 3 października 1990 roku nastąpiło zjednoczenie Niemiec.

PYTANIA I POLECENIA

1. Które decyzje Wielkiej Trójki dotyczące Niemiec zrealizowano po II wojnie światowej?
2. Jaki los spotkał niemieckich zbrodniarzy wojennych?
3. Przedstaw etapy konfliktu między mocarstwami sojuszniczymi po wojnie i proces tworzenia się dwóch państw niemieckich.
4. Jak doszło do ponownego zjednoczenia Niemiec? Kiedy to nastąpiło?

2. NOWY UKŁAD SIŁ W ŚWIECIE. „ZIMNA WOJNA”

Przypomnij, na przykładzie Polski, jak Związek Radziecki traktował obszary zajęte przez Armię Czerwoną.

ŻELAZNA KURTyna

Po zakończeniu wojny żołnierze Armii Czerwonej stacjonowali w połowie państw europejskich. Przywódca ZSRS traktował kraje wyzwolone przez swoje wojska jak własną zdobycz wojenną, którą nie zamierzał się z nikim dzielić. Europa została podzielona. Podział ustalała już konferencja jałtańska, na której strefa wpływów sowieckich w Europie została ściśle określona. W strefie tej znalazły się: **Albania, Bułgaria, Czechosłowacja, Jugosławia, wschodnia część Niemiec, Polska, Rumunia i Węgry**. Poza strefą sowiecką znalazły się demokratyczne **państwa Europy Zachodniej** oraz **część Niemiec i część Austrii**, okupowane przez Amerykanów, Brytyjczyków i Francuzów.

Rozbieżności między byłymi aliantami ujawniły się w poglądach na temat przyszłości Polski i jej zachodniej granicy, losów powojennych Niemiec, odszkodowań wojennych oraz sposobów wyłaniania rządów w państwach sowieckiej strefy wpływów. Kryzys w stosunkach między ZSRS a pozostałymi mocarstwami był w dużej mierze spowodowany tym ostatnim problemem.

Już w Jałcie prezydent USA F.D. Roosevelt zaproponował przyjęcie przez państwa koalicji **Deklaracji Wyzwolonej Europy**, w myśl której wszystkie narody miały prawo do samodzielnego wyboru ustroju, w jakim chciałyby żyć. Stalin początkowo poparł deklarację, lecz ostatecznie wycofał się z tego. W ciągu dwóch lat od zakończenia wojny we wszystkich krajach zależnych od ZSRS partie komunistyczne przejęły władzę dzięki fałszerstwom wyborczym i terrorowi. Nowy ustrój tych państw nazwano demokracją ludową. Nazwa mylnie sugerowała, że są to państwa demokratyczne, a władza w nich należy do ludu. W istocie w państwach tych władzę sprawowali członkowie partii komunistycznych, których rozbudowane struktury kontrolowały wszystkie dziedziny życia społecznego i gospodarczego. Władze partii komunistycznych tych krajów były jednocześnie ściśle kontrolowane przez władze sowieckie.

W wyniku utrwalenia władzy komunistycznej w radzieckiej strefie wpływów konflikt między byłymi sojusznikami koalicji antyhitlerowskiej przekształcił się w konflikt między Wschodem (ZSRS i państwami demokracji ludowej) a Zachodem, do którego należała nie tylko cała demokratyczna Europa Zachodnia, USA, Kanada, ale też inne demokratyczne państwa świata. Konflikt ten, dla podkreślenia jego wagi, nazwano metaforycznie „zimną wojną”.

Europę (i świat) zaczęła dzielić tzw. **żelazna kurtyna**. Jako pierwszy użył tego określenia Winston Churchill 5 marca 1946 roku w swoim przemówieniu wygłoszonym

1. Powojenny plakat radziecki, który mówi m.in. o udziale koalicji w pokonaniu hitlerowskich Niemiec. Później już tej treści plakatów nie było

na uniwersytecie w **Fulton** (czytaj: falton) w Stanach Zjednoczonych. Oto jego fragmenty:

Nikt nie wie, co zamierza uczynić w najbliższym czasie Rosja Sowiecka [...], ani gdzie są granice, jeśli w ogóle istnieją, dla jej dążeń ekspansywnych i nawracających na swoją wiarę. [...]

Od Szczecina nad Bałtykiem do Triestu nad Adriatykiem opuściła się żelazna kurtyna w poprzek kontynentu. Poza tą linią znajdują się wszystkie stolice byłych państw środkowej i wschodniej Europy: Warszawa, Berlin, Praga, Wiedeń, Budapeszt, Belgrad, Bukareszt i Sofia [...] i wszystkie one podlegają nie tylko wpływom sowieckim, ale kontroli Moskwy w bardzo wysokim, niekiedy rosnącym stopniu. Rządy policyjne przenikają z Rosji [...].

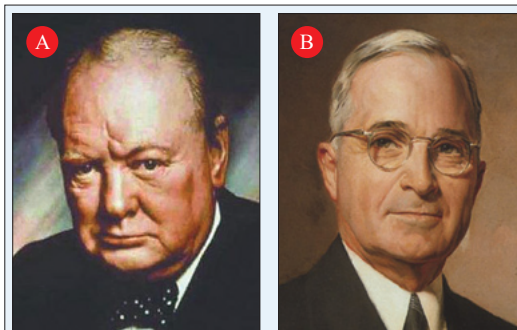
DOKTRYNA TRUMANA

Poglądy Winstona Churchilla zyskały uznanie władz amerykańskich i pozwoliły prezydentowi Harry'emu Trumanowi sformułować w marcu 1947 roku najważniejsze zasady życia społeczeństw wolnego świata. Za podstawowe prezydent uznał prawo rządzonych do nieskrępowanego wyboru rządu, ochronę niezbywalnych praw człowieka oraz gwarancję utrzymania swobodnego przepływu informacji, swobodę podróżowania i działalności gospodarczej.

Ochronie wymienionych zasad służyła realizowana przez prezydenta polityka „**powstrzymywania komunizmu**”, określana **doktryną Trumana**. Polegała ona na: wspieraniu wszystkich państw, które postanowiły zwalczać komunizm u siebie, i rozpoczęciu wyścigu zbrojeń w nadziei utrzymania przewagi militarnej nad Związkiem Sowieckim.

ZSRR I USA – DWA ŚWIATOWE MOCARSTWA

W 1945 roku Stany Zjednoczone jako jedyne światowe mocarstwo posiadało bombę atomową. Wydawało się, że w najbliższych

2A. Winston Churchill, (1874–1965), brytyjski polityk, pisarz i historyk, dwukrotny premier Wielkiej Brytanii, laureat literackiej Nagrody Nobla, autor nazwy „żelazna kurtyna”

2B. Harry Truman, (1884–1972), amerykański polityk, prezydent USA (1945–1953). Jedyne w historii prezydent, który wydał rozkaz użycia broni jądrowej (atak atomowy na Hiroszimę i Nagasaki)

3. Radziecki plakat propagandowy z lat 50., mówiący o dominującej roli Związku Radzieckiego w walce o „światowy pokój”

kilkudziesięciu latach żadnemu innemu państwu nie uda się jej wyprodukować. Rachuby te okazały się jednak złudne. W 1949 roku Rosjanie zdetonowali na poligonie własną bombę atomową, łamiąc tym samym monopol USA na jej posiadanie.

Stany Zjednoczone i Związek Sowiecki zaczęły dominować jako dwa najsilniejsze i konkurujące ze sobą światowe mocarstwa. USA przewodziły wolnemu demokratycznemu światu, natomiast ZSRS państwom komunistycznym.

POWSTANIE PAKTU PÓŁNOCNOATLANTYCKIEGO (NATO)

Punktem kulminacyjnym „zimnej wojny” było powstanie dwóch przeciwnych układów polityczno-wojskowych. Jako pierwsza powstała **Organizacja Paktu Północnego Atlantyku**, znana pod skrótem jej angielskiej nazwy – **NATO** (tzw. pakt północnoatlantycki). Organizacja ta, utworzona w kwietniu 1949 roku, była sojuszem obronnym państw zachodnich. Tworzyły ją prawie wszystkie państwa Europy Zachodniej (Belgia, Dania, Francja, Holandia, Islandia, Luksemburg, Norwegia, Portugalia, Włochy i Wielka Brytania) oraz Stany Zjednoczone i Kanada. Jej głównym zadaniem była obrona państw członkowskich przed agresją militarną ZSRS i jej sojuszników.

W późniejszym okresie do NATO przystąpiły także: Grecja, Hiszpania, RFN i Turcja. Siedzibą paktu był najpierw Paryż, a następnie Bruksela (stolica Belgii), która pozostaje nią do dzisiaj. Od 12 marca 1999 roku do NATO należą także Polska, Czechy i Węgry. W latach 2004–2017 pakt powiększył się o Albanię, Bułgarię, Chorwację, Czarnogórę, Estonię, Litwę, Łotwę, Rumunię, Słowację i Słowenię.

4. Minister spraw zagranicznych RP Bronisław Geremek podpisujący w imieniu rządu polskiego dokumenty ratyfikacyjne o przystąpieniu Polski do NATO, 12 III 1999 r.

POWSTANIE UKŁADU WARSZAWSKIEGO

Odpowiedzią bloku państw komunistycznych było powołanie w Warszawie w maju 1955 roku paktu wojskowego zwanego **Układem Warszawskim**. Przystąpiły do niego: Albania, Bułgaria, Czechosłowacja, NRD, Polska, Rumunia, Węgry i ZSRS. Utworzenie ponadnarodowej organizacji wojskowej, którą faktycznie kierowali sowieccy dowódcy, było dobrym pretekstem do stacjonowania wojsk radzieckich w państwach członkowskich paktu. Wojska te miały nie tylko odstraszać wrogów zewnętrznych, ale także wspierać i umacniać władzę komunistyczną w podporządkowanych Moskwie krajach.

WOJNA KOREAŃSKA

W podzielonym na dwie strefy wpływów świecie często dochodziło do konfliktów, z których najtragiczniejszym była wojna w Korei.

Po II wojnie światowej kraj ten znalazł się w dwóch strefach wpływów: północna

część w strefie sowieckiej, południowa w strefie amerykańskiej. W sierpniu 1948 roku parlament południowokoreański ogłosił niepodległość w prowincjach kontrolowanych przez USA. Tak powstała **Korea Południowa** ze stolicą w **Seulu**.

W odpowiedzi na to że znajdujących się w strefie sowieckich obszarów północnych utworzono **Koreańską Republikę Ludowo-Demokratyczną**, czyli **Koreę Północną**, ze stolicą w **Pjongjangu**.

W połowie 1950 roku, wykorzystując słabość rządu Korei Południowej i mając poparcie Związku Sowieckiego oraz Chin, armia północnokoreańska zaatakowała Koreę Południową. Agresja spotkała się z potępieniem we wszystkich demokratycznych państwach świata. Jeszcze tego samego roku do Korei zostały wysłane wojska ONZ, których trzon stanowiły wojska amerykańskie. Siłami ONZ dowodził amerykański generał Douglas MacArthur, legendarny dowódca amerykański z czasów II wojny światowej.

Wojna zakończyła się rozejmem podpisanym w lipcu 1953 roku. Ustalał on linię demarkacyjną między obu państwami o przebiegu zbliżonym do tego sprzed wojny, czyli wzdłuż 38 równoleżnika. Konflikt przyniósł niewyobrażalne zniszczenia i setki tysięcy zabitych.

KRYZYS KUBAŃSKI

Jednym z najbardziej jaskrawych przejawów zimnej wojny między USA a ZSRS był tzw. **kryzys kubański** w październiku 1962 roku, kiedy to świat stanął w obliczu wybuchu III wojny światowej. Po zamachu stanu w 1952 roku, wyspiarska Kuba rządona była przez komunistów pod wodzą **Fidela Castro**, który stopniowo zacieśniał sojusz kubańsko-sowiecki. Strategiczne położenie Kuby rządzonej przez sojusznika ZSRS, u wybrzeży Stanów Zjednoczonych i coraz większe wpływy sowieckie w tym kraju zdecydowały o stanowczych działaniach administracji amerykańskiej, która dążyła do obalenia reżimu Castro. Amerykańska Centralna Agencja Wywiadowcza (CIA) przeprowadziła w kwietniu 1961 roku, w Zatoce Świń, zakończoną całkowitym niepowodzeniem, inwazję na Kubę, co dodatkowo zaostrzyło stosunki między obu państwami i blokami politycznymi.

Kolejnym etapem eskalacji napięcia na świecie i na Kubie było wykrycie w tym kraju w 1962 roku przez wywiad amerykański instalacji sowieckich rakiet średniego zasięgu,

5. Fidel Castro, (ur. 1926 r.), pierwszy sekretarz Komunistycznej Partii Kuby, premier Republiki Kuby (1959-2008)

6. Prezydent USA John Kennedy (trzeci od lewej) omawia z dowódcami wojsk amerykańskich strategię działań w czasie kryzysu kubańskiego, IX 1962 r.

które bezpośrednio mogły zagrozić terytorium USA. W odpowiedzi na ten krok ZSRS i Kuby, prezydent Stanów Zjednoczonych **John F. Kennedy** zarządził morską blokadę wyspy oraz zażądał natychmiastowego wycofania sowieckich rakiet z Kuby. Statki przewożące na Kubę ładunki militarne zostały zatrzymane, napięcie międzynarodowe i groźba konfliktu nuklearnego pomiędzy dwoma mocarstwami gwałtownie narastały. Po intensywnych negocjacjach, 28 października 1962 roku, Sowieci podjęli decyzję o wycofaniu sprzętu wojskowego, w tym instalacji rakietowych z Kuby. W zamian, USA zobowiązały się nie dokonywać inwazji na Kubę oraz wycofać swoje rakiet z terytorium Turcji – mogły one bowiem bezpośrednio zagrozić terytorium ZSRS. W ten sposób zażegnano ryzyko wybuchu światowego konfliktu nuklearnego. W przyszłości powstała tzw. gorąca linia – bezpośrednie połączenie telefoniczne pomiędzy przywódcami USA i ZSRS, która miała umożliwić szybki i bezpośredni kontakt w sytuacjach kryzysowych.

WOJNA W WIETNAMIE

Kolejnym konfliktem zbrojnym, który wstrząsnął Azją, była wojna wietnamska. Wietnam, podobnie jak Korea, był podzielony. **Demokratyczna Republika Wietnamu**, w północnej części półwyspu, była państwem komunistycznym, **Wietnam Południowy** – państwem uzależnionym od Stanów Zjednoczonych. Granica między obu krajami przebiegała wzdłuż 17 równoleżnika.

W 1960 roku z inspiracji komunistów na południu powstał **Narodowy Front Wyzwolenia Wietnamu Południowego (NFWWP)**, dążący do obalenia popieranego przez USA prezydenta. Była to militarna organizacja, współpracująca z komunistyczną armią Wietnamu

7. „Umiłowany” przywódca komunistycznej Korei Północnej Kim Ir Sen na plakacie propagandowym

8. Patrol Wietnamczyków z komunistycznej partyzantki w czasie wojny w Indochinach, 1967 r.

9. Żołnierze amerykańscy czekający na transport powietrzny. Helikoptery okazały się bardzo przydatne podczas walk na pokrytych dżunglą, górzystych terenach Indochin i były szeroko stosowane podczas całego konfliktu z Wietnamem Północnym, 1968 r.

Północnego, która prowadziła regularną wojnę z wojskami rządowymi.

Jesienią 1964 roku amerykańskie wojska zbombardowały szlaki zaopatrzeniowe NFWWP w Wietnamie Północnym. Tak rozpoczęła się nigdy niewypowiedziana, trwająca do 1973 roku, **wojna wietnamska**. Nasilenie działań wojennych nastąpiło w 1968 roku. W Wietnamie walczyło wówczas około pół miliona żołnierzy amerykańskich.

Na skutek protestów społeczeństwa amerykańskiego USA zaczęły stopniowo wycofywać swoje wojska. W 1973 roku w **Paryżu** podpisano porozumienie o zakończeniu działań wojennych i całkowitym wycofaniu się Amerykanów.

Wycofanie się Amerykanów z Wietnamu spowodowało nasilenie walk wewnętrznych. W 1975 roku NFWWP zdobył Sajgon i nic już nie stało na przeszkodzie w zjednoczeniu kraju przez komunistów. Rok później z połączonych części – północnej i południowej – powstała **Socjalistyczna Republika Wietnamu** ze stolicą w **Hanoi**.

10. Demonstracja Amerykanów przeciwko wojnie w Wietnamie, 1969 r.

TO JEST WAŻNE

- Świat po zakończeniu II wojny światowej był w stanie tzw. „zimnej wojny”, podzielony żelazną kurtyną na demokratyczny Zachód i komunistyczny Wschód.
- Prezydent USA sformułował w marcu 1947 roku tzw. doktrynę Trumana.
- Apogeum „zimnej wojny” stało się powstanie dwóch przeciwnych organizacji: NATO i Układu Warszawskiego.
- Wynikiem rywalizacji Zachodu ze Wschodem były wojny w Korei i Wietnamie, w wyniku których nastąpił podział tych krajów na części demokratyczne i komunistyczne.
- W 1962 roku miał miejsce tzw. kryzys kubański.

PYTANIA I POLECENIA

1. Jak doszło do powstania państw demokracji ludowej?
2. Czym była „żelazna kurtyna”?
3. Na czym polegała doktryna Trumana?
4. Podaj przyczyny wybuchu wojen w Korei i Wietnamie.
5. Czym była tzw. „zimna wojna” i jakie niesła zagrożenia dla świata? Podaj przykłady rywalizacji mocarstw.
6. Opisz kryzys kubański.

3. ONZ. ROZPAD KOLONIALIZMU

Jakie zasady przyświecały państwom koalicji antyhitlerowskiej, zawiązanej w czasie II wojny światowej? Przypomnij proces powstawania imperiów kolonialnych. Które państwa europejskie takie imperia utworzyły?

POWSTANIE ORGANIZACJI NARODÓW ZJEDNOCZONYCH

Idea powołania nowej organizacji międzynarodowej stale towarzyszyła wielkiej koalicji. Gorącym rzecznikiem jej powołania był prezydent Stanów Zjednoczonych F.D. Roosevelt. To on w przemówieniu w grudniu 1941 roku po raz pierwszy użył terminu „Narody Zjednoczone”, mając na myśli kraje walczące z państwami „osi”.

1 stycznia 1942 roku w Waszyngtonie została podpisana przez 26 państw (w tym i Polskę) **Deklaracja Narodów Zjednoczonych**. Był to dokument, w którym sygnatariusze, członkowie koalicji antyhitlerowskiej, określili cel, jakim było prowadzenie wspólnych działań przeciw państwom „osi” aż do osiągnięcia pokoju. Był to pierwszy oficjalny dokument, który stał się podstawą do kontynuowania prac nad powołaniem ogólnoswiatowej organizacji.

Konferencja powołująca do życia **Organizację Narodów Zjednoczonych (ONZ)** odbyła się w **San Francisco** w 1945 roku. W toku dwumiesięcznych obrad (25 kwietnia–26 czerwca), w których udział wzięły delegacje pięćdziesięciu państw, opracowano **Kartę Organizacji Narodów Zjednoczonych**, będącą zapisem podstawowych celów organizacji i zasad, jakimi powinny kierować się państwa członkowskie w stosunkach z innymi państwami. Podpisanie Karty ONZ nastąpiło oficjalnie 26 czerwca 1945 roku. Punkt 1. Karty ONZ w następujący sposób określa cele tej organizacji:

- utrzymanie międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa na drodze zbiorowych działań i rozwiązywania sporów metodami pokojowymi,
- rozwijanie przyjaznych stosunków międzynarodowych, opartych na zasadzie równoprawnienia i samostanowienia narodów,
- rozwijanie współpracy międzynarodowej w sprawach gospodarczych, społecznych, kulturalnych i humanitarnych,
- dążenie do poszanowania praw człowieka i jego podstawowych wolności, bez względu na płeć, rasę, język czy wyznanie.

Swoją działalność ONZ rozpoczęła 24 października 1945 roku. Jej siedzibą jest

1. Plakat ONZ, na którym zaznaczono barwy krajów-założycieli organizacji

Nowy Jork. Podstawowymi organami są: Zgromadzenie Ogólne, Rada Bezpieczeństwa, sekretariat (na czele którego stoi sekretarz generalny) oraz wyspecjalizowane instytucje, zajmujące się problemami społecznymi, zdrowotnymi i oświatowymi.

ONZ dysponuje własnymi siłami zbrojnymi, wysyłanymi w razie konieczności z pokojowymi misjami w te rejony świata, gdzie zaistnieje zagrożenie wybuchu wojny.

DEKOLONIZACJA

Pośrednim skutkiem II wojny światowej była **dekolonizacja**. Proces ten stał się możliwy na skutek osłabienia wielkich potęg kolonialnych świata, takich jak np. Wielka Brytania i Francja, oraz wzrostu świadomości narodów w koloniach. Mimowolnie przyczyniły się do tego same państwa kolonialne, gdy w czasie wojny wcielały do swego wojska, szkoliły i wyposażały w broń rekrutów z krajów sobie poddanych. Na przykład w armii brytyjskiej służyło ok. 2 mln Hindusów. Po zakończeniu wojny zdemobilizowani, ale uzbrojeni mieszkańcy kolonii organizowali zbrojne wystąpienia, które coraz trudniej było zwalczać. Nieuchronnie zbliżał się więc czas wyzwolenia państw zależnych od władzy europejskich metropolii.

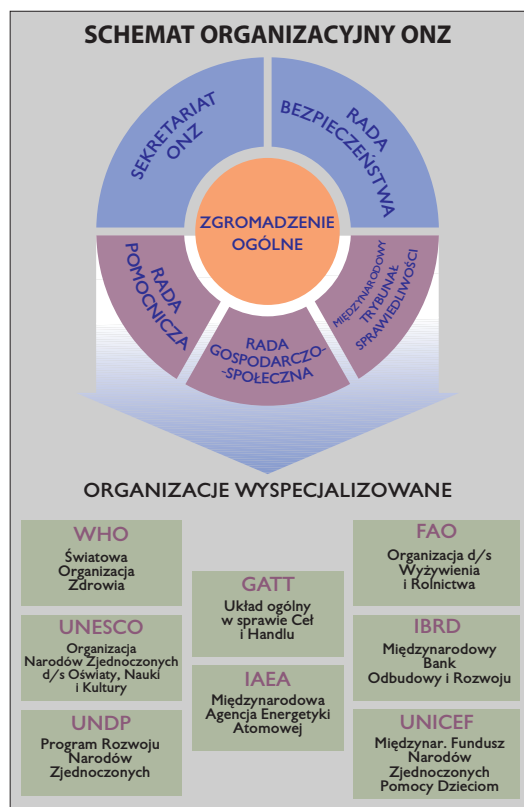
ROZPAD IMPERIUM BRYTYJSKIEGO

Indie były największą i najważniejszą brytyjską kolonią w Azji. Gdy nasiliły się protesty społeczne, którym przewodził **Mahatma Gandhi**, w sierpniu 1947 roku z tej byłej kolonii powstały dwa niezależne państwa: Indie, zamieszkałe w większości przez wyznawców hinduizmu, i **Pakistan**, zamieszkały przez muzułmanów. W następnym roku niepodległość uzyskały **Birma** oraz **Cejlon**. Wielka Brytania zrezygnowała także z administrowania obszarami położonymi w Azji Mniejszej – z Palestyny i Jordanii. Proces rozpadu imperium brytyjskiego nasilił się ponownie w latach 50. i 60. XX wieku.

POSIADŁOŚCI FRANCUSKIE

W wyniku przegranej wojny w Indochinach na początku lat 50. XX wieku Francja utraciła wszystkie kolonie w tym rejonie świata. W dawnych francuskich koloniach powstały niezależne państwa: **Kambodża**, **Laos**, **Wietnam Północny** i **Wietnam Południowy**.

Dopiero jednak pod koniec lat 50. niepodległość uzyskały kraje północnej Afryki – **Maroko** i **Tunezja**. Przyczyną głębokiego i długotrwałego kryzysu politycznego we

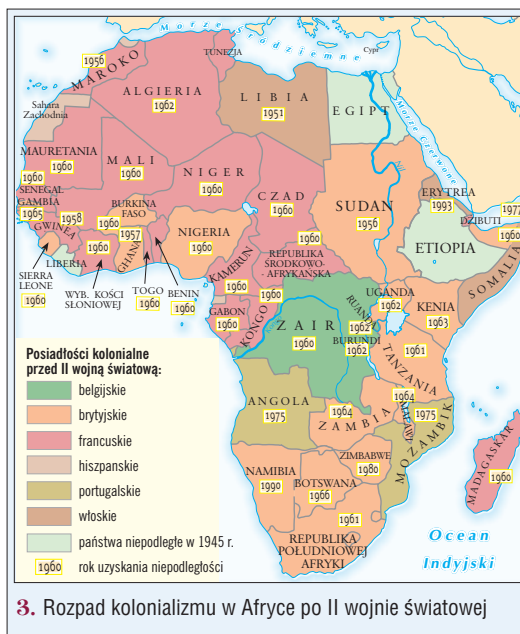

Francji były próby wyzwolenia **Algierii**, którą zamieszkiwała znaczna liczba Francuzów. Procesowi wyzwolenia tego kraju towarzyszyły zbrojne powstania. Zakończył się on ostatecznie w 1962 roku, kiedy Algieria uzyskała niepodległość.

DEKOLONIZACJA AFRYKI

W latach 60. rozpoczął się rozpad posiadłości kolonialnych w Afryce. W jednym tylko 1960 roku na kontynencie tym suwerenność uzyskało siedemnaście państw. Z tego powodu rok ten nazwano „rokiem Afryki”. Ostatni etap dekolonizacji nastąpił w latach 1974–1975, po upadku portugalskiego imperium kolonialnego, gdy niepodległość uzyskały: **Angola, Gwinea Bissau i Mozambik**.

Proces wyzwolenia się spod obcej dominacji nie przebiegał łatwo. W wielu państwach wybuchały krwawe i długotrwałe konflikty wewnętrzne, których główną przyczyną była walka o władzę. Często dochodziło do zamachów, po których władzę przejmowali krwawi dyktatorzy. Stało się tak m.in. w **Ugandzie**, gdzie w 1971 roku władzę przejął **Idi Amin**. Wprowadzony krwawy terror przyniósł śmierć ok. 300 tys. ludzi.

TO JEST WAŻNE

- 26 czerwca 1945 r. została podpisana Karta ONZ.
- Skutkiem II wojny była dekolonizacja. Niepodległość uzyskały kolonie Imperium Brytyjskiego, kolonie francuskie, a w latach 60. XX w. rozpoczął się proces dekolonizacji Afryki.

PYTANIA I POLECENIA

1. Jakie zadania stawia sobie ONZ?
2. Podaj przyczyny i skutki dekolonizacji świata po II wojnie światowej.

4. POWSTANIE I UPADEK PAŃSTW KOMUNISTYCZNYCH W EUROPIE

Wymień państwa zajęte w czasie II wojny światowej przez Armię Czerwoną.

POWSTANIE PAŃSTW KOMUNISTYCZNYCH W EUROPIE

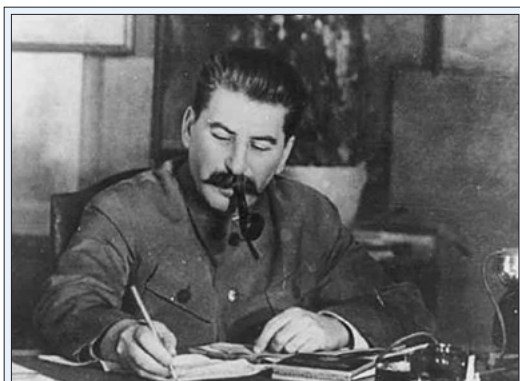
W 1945 roku znaczna część południowo-wschodniej i środkowej Europy znalazła się pod okupacją wojsk sowieckich. Zajęte obszary Rosjanie traktowali jako strefę bezpieczeństwa, oddzielającą państwo sowieckie od państw Europy Zachodniej. Sprawą podstawowej wagi było utrzymanie państw strefy w stałej zależności od Związku Sowieckiego. Sposobem na to było przejęcie władzy w tych krajach przez zależne od partii radzieckiej narodowe partie komunistyczne. Umacniając ich władzę, Związek Sowiecki zapewniał sobie na długie lata kontrolę nad tymi krajami.

Do europejskich krajów, które znalazły się w sowieckiej strefie wpływów, należały (oprócz **Polski i NRD**): **Albania, Bułgaria, Czechosłowacja, Jugosławia, Rumunia oraz Węgry**. We wszystkich tych krajach przejmowanie władzy przez komunistów wyglądało podobnie.

ALBANIA. W listopadzie 1944 roku komunistyczni partyzanci albańscy pod wodzą **Envera Hodży** zdobyli Tiranę, stolicę Albanii. Rok później przewagę w powołanym rządzie tymczasowym uzyskali komuniści, którzy dokonali czystek, eliminując z życia politycznego większość przeciwników. **W 1946 roku została proklamowana Albańska Republika Ludowa**, a Enver Hodża został sekretarzem generalnym partii komunistycznej, premierem rządu, ministrem spraw zagranicznych, ministrem obrony i naczelnym wodzem armii.

BUŁGARIA. Pod koniec 1944 roku Związek Sowiecki wypowiedział wojnę Bułgarii, w której władzę sprawował proniemiecki rząd. Wkrótce potem władzę przejęli popierani przez Rosjan komuniści, socjaldemokraci i ludowcy. W sfałszowanych wyborach do parlamentu w 1945 roku większość uzyskali komuniści, gdyż z powodu fałszerstw i terroru wybory zbojkotowały pozostałe liczące się ugrupowania polityczne. Podobnie jak i w innych krajach zależnych od ZSRS, rozwiązano niekomunistyczne ugrupowania polityczne. Przyjęta w 1947 roku nowa konstytucja wprowadzała w Bułgarii ustrój demokracji ludowej.

CZECHOSŁOWACJA. Gdy na początku 1945 roku wojska radzieckie wyzwoliły wschodnią część Czechosłowacji (Słowację) spod okupacji niemieckiej, Stalin zgodził się na udział w rządzie prezydenta Czechosłowacji na uchodźstwie **Edvarda Beneša** (czytaj: benesza). W następnym roku Beneš został ponownie wybranym prezydentem. W 1948 roku komuniści zlikwidowali niezależne organizacje społeczne i niezależną prasę.

1. Józef Stalin, właśc. Iosif Wissarionowicz Dżugaszwili (1878–1953) – twórca podziału powojennej Europy

Jeszcze tego samego roku uchwalono nową konstytucję, która nazywała ustrój państwa demokracją ludową, a w wyborach parlamentarnych wszystkie głosy zdobyli komuniści, gdyż głosować można było tylko na jedną jedyną komunistyczną listę.

JUGOSŁAWIA. Jugosławia została wyzwolona przez komunistycznych partyzantów pod wodzą Josipa Broz-Tito i Armię Czerwoną, która wkroczyła na północne obszary państwa w 1944 roku. Po wygranych przez komunistów wyborach, na początku 1946 roku, uchwalona została nowa, wzorowana na sowieckiej, konstytucja. Podobnie jak w innych krajach, po przejęciu władzy komuniści rozpoczęli krwawą rozprawę z opozycją. Tito starał się zachować niezależność polityczną od ZSRS, co w 1947 roku doprowadziło do ostrego konfliktu ze Stalinem i do izolacji Jugosławii przez blok komunistyczny, a w efekcie do zbliżenia tego kraju z Zachodem.

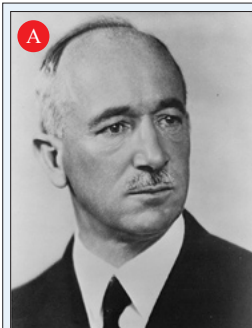
RUMUNIA. Po obaleniu proniemieckiego rządu w 1944 roku w Rumunii powstał tymczasowy rząd, w którym współpracowali ze sobą politycy różnych nurtów. Pod koniec 1946 roku odbyły się w Rumunii wybory parlamentarne. Wygrali komuniści. Mając większość w parlamencie, rozpoczęli walkę z przeciwnikami politycznymi. Część działaczy opozycyjnych opuściła kraj, a wielu aresztowano. W 1948 roku, po uchwaleniu nowej konstytucji, Rumunia dołączyła do państw demokracji ludowej.

WĘGRY. W czasie II wojny światowej władzę na Węgrzech sprawował rząd ściśle współpracujący z Niemcami. W 1944 roku na wyzwolonych przez Armię Czerwoną wschodnich obszarach kraju powstał komunistyczny tymczasowy rząd, który wypowiedział Niemcom wojnę. W pierwszych powojennych wyborach największy sukces wyborczy odniosła partia reprezentująca interesy chłopów. Po wyborach w 1947 roku, przeprowadzonych na podstawie nowej ordynacji wyborczej i w atmosferze terroru, władzę na Węgrzech przejęli komuniści. Wkrótce rozwiązano wszystkie (oprócz komunistycznej) partie polityczne, a wielu polityków aresztowano.

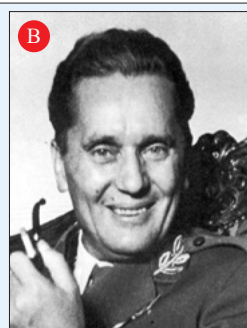
KRYTYKA STALINIZMU

Po śmierci Józefa Stalina w 1953 roku, opłakiwanej przez kierownictwa wszystkich partii komunistycznych w państwach demokracji ludowej, I sekretarzem Komunistycznej Partii Związku Sowieckiego (KPZS) został **Nikita Chruszczow**. Jego politykę wobec państw zachodnich cechowała względna otwartość. Nowy przywódca Związku Sowieckiego głosił konieczność pokojowego współistnienia narodów i państw. Nie godził się jednak na rozluźnienie związku z państwami demokracji ludowej, które nadal miały pozostawać w radzieckiej strefie wpływów.

W 1956 roku na zjeździe partii, na zamkniętym posiedzeniu, Chruszczow ostro skrytykował rządy i osobę Stalina. Opisywał go jako człowieka mściwego, prześladowającego

2A. Edvard Beneš (1884–1948), polityk czeski, prezydent Czechosłowacji w latach 1935–1948

2B. Josip Broz Tito (1892–1980), przywódca Socjalistycznej Federacyjnej Republiki Jugosławii (1945–1980)

niewinnych ludzi, nakazującego stosowanie tortur w celu wymuszania zeznań i fabrykowanie procesów. Napiętnował sposoby sprawowania władzy przez Stalina i obarczył go odpowiedzialnością za śmierć „tysięcy niewinnych komunistów” w czasie II wojny światowej. Na koniec stwierdził, że wszystkim zbrodniom i wypaczeniom był winny wyłącznie Stalin, a nie sowieckie państwo i jego obecni przywódcy.

Przemówienie to już kilka tygodni później było znane w świecie. „Tajne” wystąpienie Chruszczowa dostarczyło argumentów ludziom walczącym z komunizmem. Było jednocześnie zwycięstwem sił umiarkowanych, które ujawniając jego treść, z całą mocą odrzucały stalinowskie metody walki z przeciwnikami politycznymi. Wystąpienie Chruszczowa przyczyniło się także do ożywienia ruchów społecznych państw bloku wschodniego, dążących do demokratyzacji życia.

POWSTANIE NA WĘGRZECH

W październiku 1956 roku na fali entuzjazmu spowodowanego krytyką stalinizmu wybuchło na Węgrzech powstanie, mające na celu obalenie reżimu komunistycznego. Budapeszt ogarnęła fala demonstracji. Ich uczestnicy domagali się demokratyzacji ustroju, solidaryzowali się również z Polską, wprowadzającą już takie zmiany. Ostrzeżenie demonstrantów przez funkcjonariuszy węgierskiej służby bezpieczeństwa stało się powodem wybuchu walk ulicznych, w które wmieszały się oddziały armii sowieckiej, stacjonujące na terytorium Węgier.

W zaistniałej sytuacji wybrany nowym premierem rządu węgierskiego **Imre Nagy** (czytaj: nodź) zainicjował rokowania z sowieckim dowództwem wojsk, dążąc do wycofania tych jednostek z Węgier.

31 października rząd ogłosił wystąpienie Węgier z Układu Warszawskiego, a następnego dnia, w odpowiedzi na przygotowania sowieckie do kolejnej interwencji, proklamował je państwem neutralnym.

4 listopada 1956 roku wojska radzieckie zaatakowały powstańców w Budapeszcie. Jednocześnie ogłoszono w środkach masowego przekazu, że interwencji w stolicy dokonano na prośbę komunistycznego działacza **Jánosá Kádára** (czytaj: janosza kada-ra). Nierówna walka powstańców z dobrze uzbrojonym wojskiem trwała ponad tydzień.

3. Sekretarz generalny KPZR Nikita Chruszczow (1894–1971) podczas słynnego wystąpienia na posiedzeniu plenarnym ONZ, na którym zdyktował but i uderzył nim w pulpit mównicy (w reakcji na wystąpienie przedstawiciela Filipin), 12 X 1960 r.

4. Radzieckie czołgi na ulicach Budapesztu, X 1956 r.

Zginęło ok. 700 żołnierzy sowieckich i 3000 Węgrów, w tym kobiety i dzieci.

Wkrótce rozpoczęły się represje wobec uczestników i sympatyków stłumionego powstania. Imre Nagya oraz ponad 350 osób skazano na karę śmierci. Kilka tysięcy wywieziono w głąb ZSRS, potem przewieziono ich z powrotem na teren Węgier. Około 200 tys. osób uciekło z kraju i udało się na emigrację. János Kádár natomiast został pierwszym sekretarzem partii komunistycznej i władcą ludowych Węgier.

PRASKA WIOSNA

Dwanaście lat później widownią kolejnego antykomunistycznego powstania stała się Czechosłowacja. W styczniu 1968 roku I sekretarzem partii komunistycznej został **Aleksander Dubczek**, który skłaniał się do wprowadzenia w kraju reform politycznych i gospodarczych. Plany reform wyraźnie ożywiły nastroje społeczne. Podjęto m.in. próby odbudowy partii politycznych zlikwidowanych za czasów komunistycznych rządów. Wkrótce też zniesiono cenzurę i otwarto granice. Ponieważ większość reform przeprowadzono wiosną, wydarzenia te nazwano „**praską wiosną**”.

Reformy wprowadzane w Czechosłowacji wywołały niepokój w Związku Sowieckim, kierowanym od 1964 roku przez **Leonida Breżniewa**, i w innych krajach demokracji ludowej. Zażądano więc od Dubczeka powstrzymania reform i przystąpienia do niezwłocznej walki z opozycją. Gdy Dubczek odmówił, a opozycja zażądała ogłoszenia neutralności, w nocy z 20 na 21 sierpnia 1968 roku wojska Układu Warszawskiego wkroczyły do Czechosłowacji. W akcji wzięły także jednostki polskie. Pretekstem do inwazji była prośba „grupy towarzyszy”, która zaniepokojona sytuacją w kraju poprosiła „bratnie kraje” o pomoc, i ją otrzymała. Do poważniejszych starć między ludnością a wojskiem nie doszło.

Wezwany do Moskwy Dubczek podpisał dokument uznający wkroczenie wojsk Układu Warszawskiego za przejaw „pomocy bratnich narodów” dla „błądzącej” czechosłowackiej partii komunistycznej. W następnym roku stanowisko I sekretarza partii objął **Gustáv Husák**, zwolennik pełnego posłuszeństwa wobec ZSRS. Z większości reform zrezygnowano, m.in. ponownie zamknięto granice i przywrócono cenzurę. Umiarkowane w formie represje dotknęły przede wszystkim ludzi kultury i nauki, którzy brali udział w przygotowywaniu wiosennych reform.

PIERESTROJKA I GŁASNOŚĆ

W latach 80. stało się oczywiste, że europejskie państwa komunistyczne i Związek Sowiecki, wbrew temu co utrzymywała oficjalna propaganda partyjna, przegrały wyścig cywilizacyjny z krajami Zachodu. Powszechnie oczekiwano zmian.

Sygnalem do zmian stały się oficjalne wystąpienia **Michaiła Gorbaczowa**, który w marcu 1985 roku został wybrany sekretarzem generalnym KPZS. W polityce

5. Interwencja wojsk Układu Warszawskiego w Czechosłowacji – sowieckie wojska na ulicach Pragi, VIII 1968 r.

6. Podzielona Europa (1945–1989)

zagranicznej Gorbaczow głosił, podobnie jak jego poprzednicy, przywiązanie do idei pokojowego współistnienia państw o różnych systemach społeczno-gospodarczych. Zapowiadał przebudowę sowieckiej gospodarki w ramach pakietu reform, znanego jako **pierestrojka**. Był także zwolennikiem jawności życia politycznego i informowania społeczeństwa o wszystkim, co go dotyczy. **Głasnost**, czyli jawność, stała się drugim po pierestrojce hasłem charakteryzującym rząd Gorbaczowa.

Wkrótce idee Gorbaczowa rozpowszechnili publicyści, którzy uzyskali wolność słowa. Spowodowało to nasilenie ruchów niepodległościowych we wszystkich republikach sowieckich. Rozpoczął się szybki

6. Ostatni przywódca KPZR i prezydent ZSRR Michaił Gorbaczow (po lewej) oraz Borys Jelcyn (1931–2007) – pierwszy prezydent Federacji Rosyjskiej po rozpadzie ZSRR

proces rozpadu radzieckiego państwa. Sam Gorbaczow zaś w marcu 1990 roku objął urząd pierwszego prezydenta ZSRS.

UPADEK SYSTEMU KOMUNISTYCZNEGO

W 1988 roku kolejny poważny kryzys gospodarczy dotknął większości europejskich państw bloku wschodniego. Jednocześnie wskutek zmian, które nastąpiły w Związku Sowieckim, społeczeństwa tych państw coraz głośniej zaczęły domagać się reform i zmian u siebie. Przełomowym wydarzeniem politycznym, od którego zaczęła się przebudowa państw w Europie Wschodniej, było podpisanie w kwietniu 1989 roku w Polsce umów **Okrągłego Stołu**. W ich wyniku w pierwszych wolnych od zakończenia wojny wyborach parlamentarnych w czerwcu 1989 roku komuniści ponieśli całkowitą klęskę, a władzę w Polsce przejęła opozycja solidarnościowa. W ślady Polski poszły:

7. „Powstanie grudniowe” w Rumunii – zwolennicy obalenia dyktatora Nicolae Ceaușescu jadą ulicami Bukaresztu, 22 XII 1989 r.

- **Czechosłowacja**, która odzyskała wolność w wyniku tzw. aksamitnej rewolucji w końcu listopada 1989 roku;
- **Węgry** – po sukcesie rokowań Trójkątnego Stołu latem 1989 roku i wolnych wyborach przeprowadzonych w roku następnym;
- **NRD** – po zburzeniu muru berlińskiego 10 listopada 1989 roku i przeprowadzeniu wolnych wyborów w marcu 1990 roku;
- **Bułgaria** – po odsunięciu od władzy prezydenta i I sekretarza partii komunistycznej Todora Żiwkowa w listopadzie 1989 roku i wolnych wyborach w czerwcu 1990 roku;
- **Rumunia** – po „powstaniu grudniowym” w 1989 roku, w wyniku którego stracono rządzącego Rumunią przez trzydzieści cztery lata dyktatora Nicolae Ceaușescu (czytaj: nikole czałszesku);
- **Albania** – w 1991 roku po uaktywnieniu się opozycji, która doprowadziła do wybuchu rewolucji.

ROZPAD ZWIĄZKU SOWIECKIEGO

Pogarszająca się sytuacja gospodarcza oraz budzące się dążenia niepodległościowe ponad stu narodowości, które zamieszkiwały państwo sowieckie, powodowały, że władze centralne w Moskwie zaczęły tracić kontrolę nad sytuacją. Wiosną 1990 roku niepodległość ogłosiły **Litwa**, **Łotwa** i **Estonia**. W tym samym roku niepodległość ogłosiła także **Gruzja**.

W 1991 roku rozwiązano RWPG i Układ Warszawski, co zachwiało pozycję ZSRS jako światowego mocarstwa. 19 sierpnia tego roku doszło w Moskwie do próby zamachu stanu (**pucz moskiewski**). Po nim został odsunięty od władzy Gorbaczow, a jego obowiązki przejął **Giennadij Janajew**, który stanął na czele Komitetu Stanu

Wyjątkowego. Władzy komitetu nie uznał parlament rosyjski oraz część wojska i **Borys Jelcyń** – prezydent Rosji (od czerwca 1991 roku). Po klęsce puczu do władzy powrócił Gorbaczow, a przywódców przewrotu aresztowano. Pod koniec grudnia 1991 roku utworzono **Wspólnotę Niepodległych Państw** i ostatecznie rozwiązano ZSRR.

TO JEST WAŻNE

- Po zakończeniu II wojny światowej w państwach należących do sowieckiej strefy wpływów władzę przejęli komuniści.
- W 1956 roku, po krytyce przez Chruszczowa rządów Stalina, ożywiły się ruchy społeczne państw bloku wschodniego.
- W 1956 roku wybuchło antykomunistyczne powstanie na Węgrzech zakończone niepowodzeniem.
- W 1968 roku reformy wprowadzone w czasie „praskiej wiosny” wycofano, a ludzi, którzy je wprowadzili, spotkały represje.
- Pierestrojka i głośność Gorbaczowa stały się początkiem upadku systemu komunistycznego we wszystkich krajach bloku wschodniego, a w 1991 roku, w miejsce rozwiązanego ZSRR, powstała WNP.

PYTANIA I POLECENIA

1. Omów proces powstawania państw demokracji ludowej.
2. Jak rozwinęła się sytuacja w ZSRR po śmierci Stalina?
3. Podaj przyczyny i skutki rewolucji na Węgrzech w 1956 roku i „praskiej wiosny”.
4. Jakie były główne przyczyny rozpadu ZSRR i systemu państw komunistycznych w Europie?

5. POWOJENNA EUROPA

Jaki był wkład USA w szybsze zakończenie II wojny światowej w Europie?

PLAN MARSHALLA

Druga wojna światowa znacznie osłabiła gospodarkę państw Europy Zachodniej, których produkcja była nastawiona na potrzeby wojska. Już po zakończeniu działań wojennych okazało się, jak ogromnymi stratami własnymi zostało okupione zwycięstwo nad Niemcami.

W gruzach leżały całe miasta, zniszczona została sieć transportowa i zrujnowane bombardowaniami zakłady przemysłowe. Ponadto niektóre państwa, np. Francja i Wielka Brytania, zaciągnęły w czasie wojny znaczne pożyczki w Stanach Zjednoczonych, uzależniając się w ten sposób od sojusznika zza oceanu.

W 1947 roku Stany Zjednoczone przedstawiły zarys planu gospodarczej odbudowy państw europejskich, nazwanego od nazwiska jego twórcy **planem Marshalla** (czytaj: marszala). Planem tym miała być objęta większość państw, w tym także państwa pozostające w sowieckiej strefie wpływów. Mimo że Polska i Czechosłowacja wstępnie zaakceptowały plan, musiały z niego zrezygnować na polecenie władz Związku Radzieckiego. Stalin dostrzegł w propozycji możliwość amerykańskiej ingerencji w życie gospo-

darcze krajów demokracji ludowej, na co nie chciał pozwolić. Planem Marshalla objęto więc jedynie kraje Europy Zachodniej, które nie ukrywały swego zadowolenia z odrzucenia go przez ZSRS, gdyż otrzymały więcej niż pierwotnie zakładano. W sumie planem objęto 16 państw, z czego największą pomoc otrzymały: Francja, Niemcy Zachodnie, Wielka Brytania oraz Włochy.

SZYBKI ROZWÓJ GOSPODARCZY

Plan Marshalla okazał się dla gospodarki Europy Zachodniej zbawienny. Tempo i zakres wzrostu gospodarczego, jakie stały się udziałem państw zachodnich po jego wprowadzeniu, nie da się z niczym porównać. W niespełna dwa lata od jego wprowadzenia większość krajów osiągnęła poziom produkcji sprzed wojny. Stały wzrost gospodarczy towarzyszył wszystkim tym państwom aż do dnia dzisiejszego. Najszybciej rozwijały się **Niemcy Zachodnie, Włochy i Francja**. Wyjątkowo szybko rozwijał się handel

1. Powojenny plakat reklamujący Plan Marshalla

Europy Zachodniej – stanowił on już w latach 50. 40% handlu światowego. Wraz z szybkimi zmianami cywilizacyjnymi rozrósł się sektor usług, którego stopień rozwoju jest miernikiem jakości życia. Już więc po dziesięciu latach od zakończenia wojny Europa Zachodnia była stabilna politycznie i zamożna. Pomyślna realizacja planu Marshalla przyczyniła się nie tylko do rozkwitu gospodarczego, ale także do pogłębienia współpracy ekonomicznej i politycznej państw zachodnich.

POWSTANIE UNII EUROPEJSKIEJ

W 1948 roku **Belgia, Francja, Holandia, Luksemburg i Wielka Brytania** podpisały **pakt brukselski**, zobowiązujący sygnatariuszy do wszechstronnej współpracy gospodarczej i kulturalnej. Była to jedna z pierwszych wielostronnych umów podpisanych po wojnie, mających na celu zbliżenie narodów Europy Zachodniej.

Kolejną organizacją o ściśle gospodarczym charakterze była powołana w 1951 roku, z inicjatywy francuskiego ministra spraw zagranicznych **Robert Schumana** (czytaj: szumana), **Europejska Wspólnota Węgla i Stali (EWWiS)**, do której przystąpiły: **Belgia, Francja, Holandia, Luksemburg, RFN i Włochy**. Głównym zadaniem organizacji było wspólne gospodarowanie zasobami węgla i stali przez kraje członkowskie.

W marcu 1957 roku w Rzymie sześć państw-założycieli utworzyło **Europejską Wspólnotę Gospodarczą (EWG)**. Traktaty rzymskie weszły w życie 1 stycznia 1958 roku. Tego samego dnia rozpoczęła działalność Europejska Wspólnota Energii Atomowej (Euratom). Celem EWG było kształtowanie wspólnej polityki celnej, handlowej i rolnej. W 1967 roku EWG przekształciła się we Wspólnotę Europejską (WE), do której w 1973 roku przystąpiły: **Dania, Grecja, Hiszpania, Irlandia, Portugalia i Wielka Brytania**.

Kolejnym krokiem jeszcze ściślej integrującym kraje Europy było powołanie

2. „Ojcowie zjednoczonej Europy”: francuski polityk Robert Schuman (po prawej) oraz Konrad Adenauer – kanclerz Republiki Federalnej Niemiec w latach 1949–1963

TRZY FILARY UNII EUROPEJSKIEJ

WSPÓLNOTA

Europejska Wspólnota Węgla i Stali (1951)

Europejska Wspólnota Gospodarcza (1958)

Europejska Wspólnota Energii Atomowej (1958)

EUROPEJSKA

Traktat o Unii Europejskiej

Traktat z Maastricht

7 II 1982

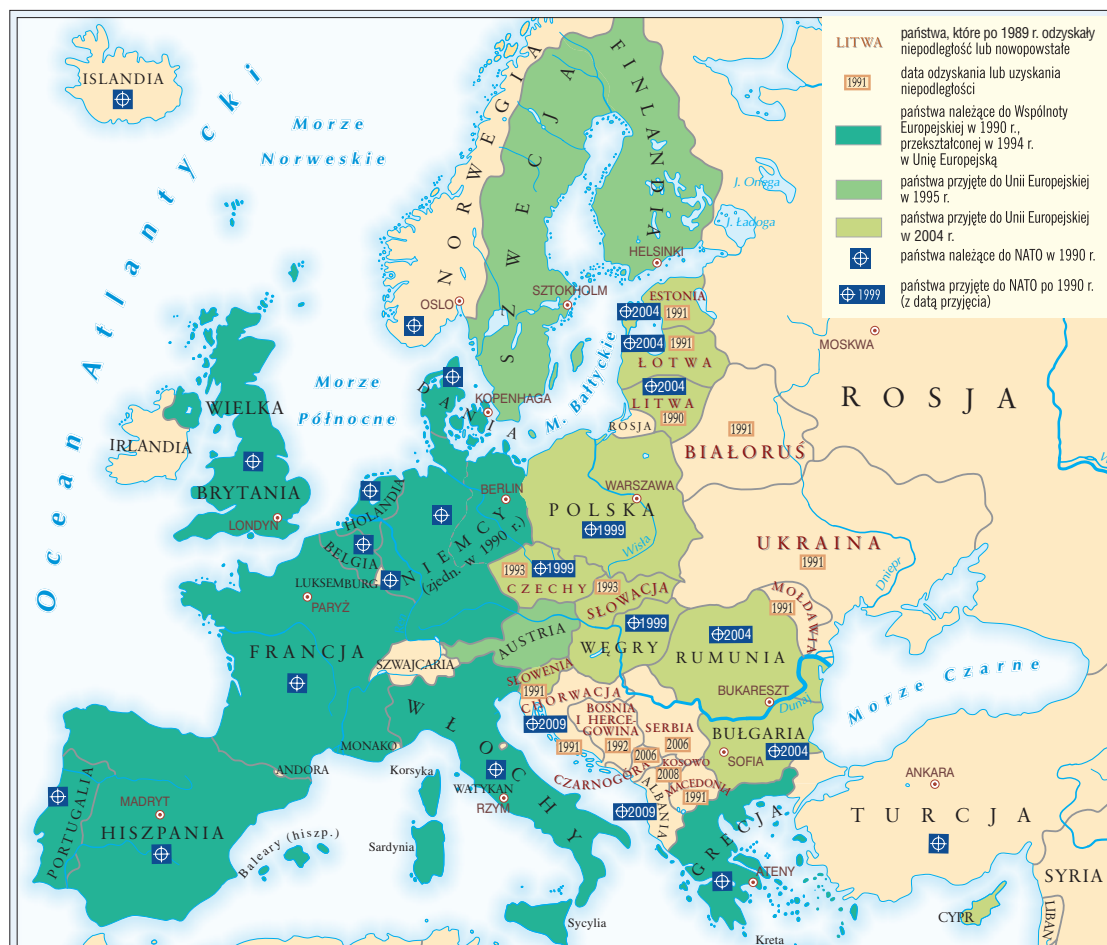
UNIA EUROPEJSKA

- postanowienia traktatów dotyczące trzech wspólnot europejskich
- współpraca w zakresie polityki zagranicznej i bezpieczeństwa
- współpraca w zakresie wymiaru sprawiedliwości i spraw wewnętrznych

7 lutego 1992 roku w Maastricht Unii Europejskiej (UE) zamiast dotychczasowej Wspólnoty Europejskiej. W 1995 roku do Unii Europejskiej przystąpiły: **Austria, Finlandia i Szwecja**. 7 i 8 czerwca 2003 roku odbyło się referendum, w którym Polacy opowiedzieli się za przystąpieniem do Unii Europejskiej. Frekwencja wyniosła 58,85%, 77,45% Polaków zagłosowało za wejściem do Unii, a 22,5% przeciw. 1 maja 2004 roku piętnastka poszerza się o kolejne 10 państw: **Polskę** oraz **Cypr, Czechy, Estonię, Litwę, Łotwę, Malte, Słowację, Słowenię i Węgry**.

Do roku 2017 do Unii przystąpiły jeszcze: Bułgaria, Chorwacja i Rumunia. Organizacja ta liczy 28 państw. Proces wystąpienia z UE Wielkiej Brytanii (tzw. Brexit) rozpoczęto poprzez referendum w roku 2016, a ma się zakończyć w marcu 2019 roku.

Sama nazwa nowej organizacji wskazuje, że jej cele znacznie wykraczają poza idee, które przyświecały powołaniu WE. Unia Europejska tworzy bowiem, w ramach państw do niej należących, organizm społeczny o jednolitym systemie gospodarczym, politycznym i walutowym. Wewnętrzne granice między państwami Unii mają znaczenie tylko formalne, gdyż od kilku lat istnieje swoboda przepływu ludności, towarów,

4. Europa po 1989 r.

kapitałów i usług. Fakt o doniosłym znaczeniu to wprowadzenie pod koniec XX wieku nowej wspólnej waluty – euro.

W ramach Unii Europejskiej działa wiele instytucji powołanych do realizacji jej celów. Naczelną wśród nich jest **Rada Europejska**, której członkami są szefowie państw i rządów krajów członkowskich. Rada ma swoją siedzibę w **Brukseli**, stolicy Belgii. Podlega jej **Rada Ministrów**, skupiająca ministrów spraw zagranicznych członków UE, oraz **Komisja Europejska**. We francuskim mieście **Strasburg** ma siedzibę **Parlament Europejski**; zasiada w nim 751 parlamentarzystów ze wszystkich państw członkowskich. W **Luksemburgu** natomiast mieści się **Trybunał Sprawiedliwości**, będący najważniejszym organem sądowym.

RADA WZAJEMNEJ POMOCY GOSPODARCZEJ

Podobne cele do EWG miała mieć organizacja gospodarcza grupująca komunistyczne państwa Europy, utworzona w 1949 roku: **Rada Wzajemnej Pomocy Gospodarczej (RWPG)**. Należały do niej: **Albania, Bułgaria, Czechosłowacja, NRD, Polska, Rumunia, Węgry i ZSRS**, a w następnych latach także **Mongolia, Kuba, Wietnam** oraz **Korea Północna, Jugosławia i Chiny** jako obserwatorzy.

Celem RWPG była szeroko pojęta współpraca gospodarcza krajów zależnych od Związku Sowieckiego. Przyjęty model współpracy, który w sposób bardzo wyraźny preferował Związek Radziecki, był niekorzystny dla pozostałych jej członków. Integracja gospodarcza państw w ramach RWPG nigdy nie osiągnęła poziomu wypracowanego przez państwa Europy Zachodniej, głównie z powodu niewymienialności waluty (rubla), w której odbywały się rozliczenia, oraz ze względu na nierównomierny rozwój gospodarczy państw członkowskich. Siedzibą Rady była **Moskwa**. RWPG została rozwiązana po załamaniu się systemu komunistycznego w Europie w czerwcu 1991 roku.

TO JEST WAŻNE

- Plan Marshalla okazał się zbawienny dla gospodarki powojennej Europy Zachodniej.
- Po sukcesie EWWiS w marcu 1957 roku w Rzymie utworzono EWG., a w 2004 roku do UE przystąpiła Polska. W 2018 roku UE liczyła 28 państw.
- W 1949 roku w bloku wschodnim utworzono RWPG, która przestała istnieć w 1991 roku.

PYTANIA I POLECENIA

1. Co spowodowało szybki wzrost gospodarczy państw Europy Zachodniej po II wojnie światowej?
2. Opisz etapy powstania Unii Europejskiej.
3. W jakim celu utworzono RWPG?

6. BLISKI I DALEKI WSCHÓD PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ

Jaki los spotkał Żydów europejskich podczas i bezpośrednio po II wojnie światowej?
Jakie były przyczyny wybuchu oraz skutki wojen w Korei i Wietnamie?

POWSTANIE PAŃSTWA IZRAEL

Diaspora żydowska dążyła do odtworzenia nieistniejącego od wieków żydowskiego państwa na Bliskim Wschodzie. Państwo to jako Izrael, powstać miało na historycznych terenach istniejącej po 133 r. n.e. tzw. Syrii Palestyńskiej (starożytny Kanaan). Aż do I wojny światowej obszar ten był częścią tureckiego imperium osmańskiego, a podczas wojny został opanowany przez wojska arabsko-brytyjskie.

Burzliwa historia nie mogła wróżyć narodowi żydowskiemu, pragnącemu odtworzyć tu po wiekach przerwy swoje państwo, bezkonfliktowego współżycia z niechętnymi im arabskimi sąsiadami. Efektem dążeń diaspory żydowskiej była decyzja ONZ utworzenia w roku 1948 dwóch niezależnych państw: żydowskiego Izraela i arabskiej Palestyny. Osadnicy żydowscy zachęceni ideą **syjonizmu** przyjeżdżali na te ziemie od dawna, teraz jednak rozpoczął się prawdziwy exodus Żydów z całego świata zasiedlających swoją nową ojczyznę.

Niestety, decyzja o utworzeniu państwa Izrael na terenach od wieków zamieszkałych przez ludność arabską spotkała się ze zdecydowanym sprzeciwem państw arabskich - sąsiadów Izraela. Powstanie Izraela, jak większość konfliktowych sytuacji na świecie po II wojnie światowej, stało się kolejnym polem rywalizacji wielkich mocarstw ZSRS i USA w ramach zimnej wojny. Początkowo oba mocarstwa popierały utworzenie Izraela licząc na umocnienie swojej pozycji i wpływów w tej części świata. Kiedy jednak okazało się, że nowe państwo żydowskie idzie drogą demokracji i nie zamierza w żaden sposób nawiązać do sowieckiego systemu rządów – na co w ZSRS liczono, Związek Sowiecki zaczął stanowczo przeciwstawiać się umacnianiu Izraela i stanął w konflikcie bliskowschodnim po stronie jego arabskich sąsiadów, a naprawdę przeciwko rosnącym tam wpływom amerykańskim. USA stały się bowiem gwarantem izraelskiej niepodległości wspomagając nowe państwo gospodarczo i militarnie oraz dyplomatycznie na arenie międzynarodowej.

WOJNY IZRAELSKO-ARABSKIE – KONFLIKT BLISKOWSCHODNI

Konflikty bliskowschodnie wynikają głównie z:

1. Różnic religijnych żyjących tam narodów.

1. Dawid Ben Gurion, pierwszy premier Izraela, ogłasza niepodległość państwa Izrael 14 V 1948 r.

2. Niestabilności państw powstałych po okresie kolonializmu.
3. Ścierania się interesów światowych mocarstw wynikających z wielkich zasobów ropy naftowej w rejonie.
4. Utworzenia państwa Izrael bez zgody państw arabskich.

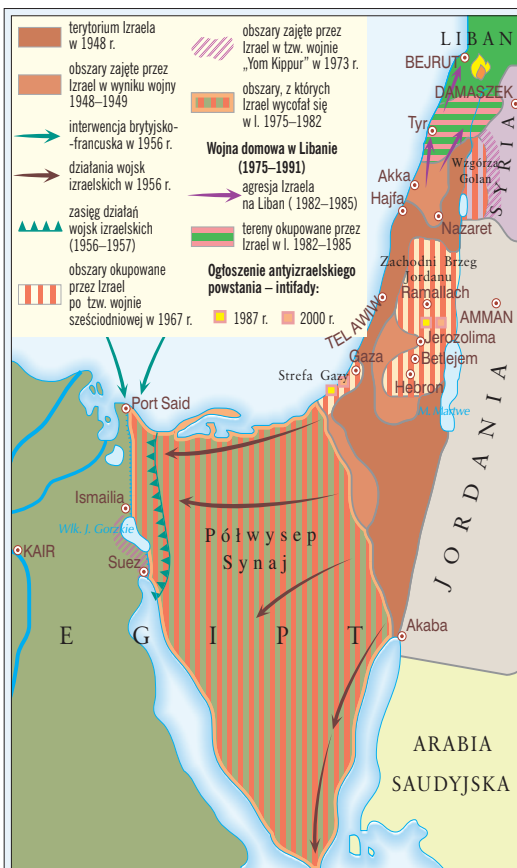
Nic więc dziwnego, że Bliski Wschód jest areną niekończących się konfliktów.

Arabsko-izraelski konflikt na Bliskim Wschodzie wybuchł, kiedy to wojska Egiptu, Jordanii i Syrii, w sprzeczności z utworzeniem państwa żydowskiego, zaatakowały terytorium swojego przyszłego sąsiada – Izraela, który obronił swoją niezależność i ustalono wówczas przebieg izraelsko-palestyńskiej granicy, ale konflikt zbrojny z sąsiadami na stałe wpisał się w jego historię. W 1967 roku, podczas tzw. wojny sześciodniowej, armia izraelska zaatakowała Palestynę zajmując całe jej terytorium ze Wschodnią Jerozolimą oraz należący wcześniej do Egiptu półwysep Synaj. Klęska państw arabskich spowodowała uaktywnienie się arabskich organizacji militarnych, wśród których na czoło wysunęła się terrorystyczna **Organizacja Wyzwolenia Palestyny (OWP) Jasera Arafata**.

Do kolejnego konfliktu zbrojnego doszło 6 października 1973 roku, kiedy to podczas żydowskiego święta Jom Kipur armie egipska i syryjska zaatakowały Izrael. Wojska Izraela po 20 dniach wojny odparły zwycięsko agresję sąsiadów, zadając im dotkliwe straty. Wojna ta wzmocniła pozycję Izraela w stosunkach z arabskimi sąsiadami i zmusiła ich do rokowań pokojowych, co pośrednio oznaczało uznanie przez świat arabski istnienia państwa Izrael. Oficjalnie konflikt ten zakończyło dopiero izraelsko-egipskie porozumienie w **Camp David** i zawarty w **1978 roku** traktat pokojowy, na mocy którego Izrael oddał półwysep Synaj Egipcji i zgodził się na negocjacje nad przyznaniem autonomii okupowanym terytoriom palestyńskim. Jednocześnie nasilono proces budowy żydowskich osiedli na terenach palestyńskich

2. Wojna sześciodniowa: izraelskie czołgi w czasie bitwy o Wzgórze Golan, 9–10 VI 1967 r.

3. Konflikt arabsko-izraelski po II wojnie światowej (od 1948 r.)

zamieszkałych przez Arabów.

Kolejną odśłonę w konflikcie bliskowschodnim stanowił izraelski nalot w dniu 7 czerwca 1981 roku na instalacje nuklearne Iraku. Niebezpiecznie było również na północnej granicy Izraela, który w 1982 roku zaangażował się w wojnę domową w Libanie. Chaos w tym kraju wykorzystywali bowiem bojownicy OWP i ostrzeliwali z ogarniętego wojną domową Libanu terytorium Izraela.

W 1994 roku, na mocy porozumień międzynarodowych, utworzono **Palestyńskie Władze Narodowe** zwane potocznie Autonomią Palestyńską, które mają zarządzać okupowanymi przez Izrael terenami palestyńskimi, tzw. **Zachodnim Brzegiem** i **Strefą Gazy** do czasu ostatecznych postanowień pokojowych i powstania samodzielnego państwa palestyńskiego. Izraelska okupacja, pomimo licznych powstań Palestyńczyków (intifad), trwała na całym obszarze Palestyny aż do 2005 roku, kiedy to wojska i osadnicy izraelscy opuścili część arabskiego terytorium, tzw. strefę Gazy.

Punktem zapalnym w stosunkach izraelsko arabskich był i nadal jest też status **Jerozolimy**, świętego miasta dla trzech największych religii świata: chrześcijaństwa, judaizmu i islamu, miasta, do którego prawo roszczą sobie zarówno Żydzi, jak i Palestyńczycy, uznając ją za swoją historyczną stolicę.

WOJNA W AFGANISTANIE

Afganistan to tragiczny przykład kraju zagrożonego w wojnie trwającej praktycznie nieustannie przez kilkadziesiąt lat, rzuconego w wir interesów wielkich mocarstw, gdzie nie udało się zaprowadzić pokoju pomimo ustania „zimnej wojny” i diametralnej zmiany układu sił na świecie.

Wybrany pierwszym prezydentem Afganistanu generał Muhammad Daud Chan został z kolei obalony w 1978 roku przez działaczy lewicowej Ludowo-Demokratycznej Partii Afganistanu. Zachowujące do tej pory w stosunkach międzynarodowych

4A. Jaser Arafat (1929–2004), palestyński polityk i przywódca, organizator palestyńskiej partyzantki antyizraelskiej. Jeden z założycieli i przywódca Organizacji Wyzwolenia Palestyny, prezydent państwa palestyńskiego na wychodźstwie. Wszelkimi środkami, w tym także działaniami terrorystycznymi dążył do utworzenia niepodległej Palestyny. Podjął rokowania pokojowe z Izraelem, współtwórca – uczestnik palestyńsko-izraelskiego procesu pokojowego. Kontrowersyjny współlaureat Pokojowej Nagrody Nobla w 1994 r.

4B. Icchak Rabin (1922–1995), generał, polityk i premier Izraela. Współtwórca i uczestnik izraelsko-palestyńskiego procesu pokojowego, zainicjował porozumienie izraelsko-palestyńskie wzajemnie uznające Organizację Wyzwolenia Palestyny i państwo Izrael oraz podpisał pokój izraelsko-jordański w 1994 r. Współlaureat Pokojowej Nagrody Nobla w 1994 r. Zmarł w następstwie zamachu terrorystycznym zorganizowanego przez żydowskiego, nacjonalistycznego przeciwnika porozumienia Izraela z Palestyną

5. Mudżachedini – partyzanci z różnych plemion afgańskich, odwołujący się do radykalnego islamu, którzy od lat 70. XX w. prowadzili walkę z prosowieckim rządem w Kabulu, a następnie z wojskami ZSRR wprowadzanymi na terytorium Afganistanu od końca 1979 r.

neutralność państwo afgańskie, za przyczyną swych nowych lewicowych władz sta-
nęło w czasach „zimnej wojny” po stronie ZSRS i obozu socjalistycznego. Narastające
z powodu nowych rządów i ścisłego sojuszu z ZSRS niezadowolenie społeczne oraz we-
wnętrzna walka w łonie nowego lewicowego obozu rządzącego doprowadziły w 1979
roku do kolejnego przewrotu. Na taką destabilizację u swoich granic i na terytorium
swojego nowego sojusznika Związek Sowiecki nie mógł sobie pozwolić i wprowadził
swoje wojska na terytorium Afganistanu, obalając tamtejszy rząd. Ustanowił nowe,
całkowicie podległe sobie władze z Babrakiem Karmalem na czele. Inwazja ZSRR na
Afganistan spotkała się z ostrą krytyką na całym świecie, ale przede wszystkim do-
prowadziła do wybuchu krwawej wojny domowej w samym Afganistanie. Przeciwi-
ko sowieckiemu agresorowi wystąpiły oddziały mudżahedinów dowodzonych przez
Ahmeda Szacha Masuda. Afgańska wojna domowa przybrała, jak inne konflikty tych
czasów, wymiar starcia sowiecko-amerykańskiego. Z jednej bowiem strony walczyły
tu wojska sowieckie wspierane przez rządową armię afgańską, a z drugiej afgańscy bo-
jownicy wspierani bronią, wyposażeniem i pieniędzmi m.in. przez USA, Arabię Sau-
dyjską i Chiny. Wojna przybrała z biegiem czasu niekorzystny dla ZSRS przebieg.
Nowy przywódca sowiecki, Michaił Gorbaczow zdecydował w 1988 roku o wycofaniu
wojsk sowieckich z Afganistanu.

CHINY PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ

Dzisiejsze Chiny, będące jeszcze w połowie XX wieku zacofanym, biednym krajem rol-
niczym, a dziś jedną z największych potęg
gospodarczych świata, to jedyne państwo
na świecie, w którym komunistyczne wła-
dze pozwoliły na rozwój gospodarki opartej
o liberalne założenia rynkowe, co uczyniło
z Chin jedno ze światowych mocarstw.

Jedno z najstarszych i najludniejszych pań-
stwo na świecie do II wojny światowej było
republika pogrążoną od 1937 roku w wojnie
z Japonią. Japończycy zajęli znaczną część
chińskiego terytorium. Kapitulacja Japonii
i zakończenie II wojny światowej dało moż-
liwość odzyskania przez Chiny utraconych
na rzecz Japonii terytoriów.

W wyniku wojny domowej **Mao Ze-
dong**, przywódca Komunistycznej Partii
Chin podporządkował sobie większość
Chin i 1 października 1949 roku w Pekinie

6. Mao Zedong (1893–1976), chiński polityk, przywódca kraju w latach 1949–1976, twórca i ideolog maoizmu

7. Wojna domowa w Chinach, żołnierze Czang Kaj-Szeka w okopach, 1948 r.

ogłosił powstanie Chińskiej Republiki Ludowej. Zwolennicy **Czang Kaj-Szeka**, przywódcy nacjonalistycznego Kuomintangu, ponieśli klęskę i zostali wyparci do końca 1949 roku z całego terytorium Chin kontynentalnych, znajdując schronienie na Formozie (dzisiejszy Tajwan), tworząc tam Republikę Chińską, państwo demokratyczne. W ten sposób utrwalony został podział Chin na dwa państwa, ogromną kontynentalną Chińska Republikę Ludową (ChRL) pod kontrolą komunistów i mały wyspiarski, republikański Tajwan.

Pod rządami Mao Zedonga, szefa KPCh (1954–1959) realizowano w Chinach politykę tzw. wielkiego skoku i rewolucję kulturalną. Wielki skok zakończył się klęską głodu oraz głębokim kryzysem gospodarczym w Chinach. Skutkiem tego była marginalizacja Mao przez jego głównego konkurenta, ówczesnego przewodniczącego ChRL Liu Shaoqi. Bardziej umiarkowani przywódcy chińscy doprowadzili do poprawy sytuacji gospodarczej poprzez rozwój rolnictwa i przemysłu lekkiego, z którego wkrótce Chiny zasłynęły na całym świecie.

Narzędziem do przywrócenia silnej pozycji Mao Zedonga stała się tzw. rewolucja kulturalna, która miała doprowadzić do zapamiętania w Chinach maoizmu, nowej ideologii opartej przez Mao Zedonga po części na pismach Marksa, Engelsa i Lenina, a po części na własnych przemyśleniach na temat komunizmu. Ideowym drogowskazem dla maoistów stały się Cytaty Przewodniczącego Mao, tzw. Czerwona książeczka, która wkrótce stała się obowiązkową lekturą wszystkich Chińczyków.

Jakiś czas po śmierci Mao i upadku rewolucji kulturalnej do głosu doszedł **Deng Xiaoping** i rozpoczął okres reform gospodarczych. Potępiono rewolucję kulturalną i ogłoszono otwarcie Chin na świat. Rozpoczął się powolny proces budowy nowego modelu „socjalistycznej gospodarki rynkowej”. Chiny wyszły z izolacji międzynarodowej i stały się znaczącym graczem światowej polityki, z którym coraz bardziej muszą

liczyć się ZSRS, a potem Rosja oraz USA. Nowa chińska polityka nie od razu przyniosła pożądane efekty gospodarcze. Początkowo doprowadziła ona do wzrostu cen, inflacji i niezadowolenia społecznego, co objawiło się masową demonstracją, mających nadzieję na demokratyzację Chin studentów na pekińskim Placu Tian'anmen, która

8. Chiński plakat propagandowy z czasów rewolucji kulturalnej Mao Zedonga

9. Wojsko na Placu Tian'anmen użyte do stłumienia protestu studentów w 1989 r.

4 czerwca 1989 roku została krwawo stłumiona przez chińską armię. Chiński reżim pokazał wówczas, że w dziedzinie gospodarki pozwala na stosowanie wzorców zachodnich, jednak w odniesieniu do ustroju społeczno-politycznego i praw człowieka nie pozwoli na odstępstwo od komunistycznych reguł totalitarnego państwa.

Po śmierci Deng Xiaopinga w 1997 roku przemiany gospodarcze nabrały w Chinach jeszcze większego przyspieszenia, czyniąc na początku XXI wieku z Chin jedną z największych światowych gospodarek zachowujących ogromny wzrost wskaźników nawet podczas wielkiego kryzysu ekonomicznego lat 2008-2009. Pamiętać jednak należy, że gospodarka chińska opiera się z jednej strony na silnych podstawach ekonomicznych gospodarki liberalnej, z drugiej na niewolniczej wręcz pracy milionów Chińczyków zatrudnianych za przysłowiową „miskę ryżu” oraz na pracy więźniów politycznych w obozach pracy. Mając tak liczną i taną siłę roboczą, Chiny są w stanie konkurować z każdą rynkową gospodarką na świecie, przede wszystkim dzięki bardzo niskim kosztom pracy i masowością produkcji. Nie sposób też zapomnieć o rzeszach Chińczyków prześladowanych przez władze za poglądy polityczne, więźniach politycznych i egzekucjach przeciwników politycznych oraz powszechnemu łamaniu praw człowieka. Pamiętać też trzeba o wielkim gospodarczym zróżnicowaniu tego kraju. Silna gospodarka skupiona jest głównie w wielkich miastach na wschodzie Chin, tamtejsza ludność ma też lepsze warunki życia. Daleka prowincja pozostaje zacofana, a ludność wiejska w większości nie korzysta z dobrodziejstw rozwoju gospodarczego Chin.

SŁOWNICZEK

diaspora – pochodzi z języka greckiego i oznacza rozproszenie członków jednego narodu (lub religii) wśród innych narodów (lub wyznawców innych religii).

syjonizm (Syjon) – pojęcie wieloznaczne. Tak określano narodowy ruch żydowski i ideologię dążącą do utworzenia państwa żydowskiego w Palestynie. W 1897 r. powstała Światowa Organizacja Syjonistyczna, której celem było otwarcie Palestyny dla osadnictwa żydowskiego i utworzenie państwa Izrael w Palestynie, tzw. Deklaracja Balfoura.

Po utworzeniu Izraela mianem syjonizmu określa się wszelkie działania zmierzające do umacniania i wspierania państwa żydowskiego oraz osadnictwa żydowskiego w Izraelu.

W niektórych państwach, np. w dawnym ZSRS i środowiskach antysemitów pojęcie syjonizmu utożsamiane jest z rzekomym międzynarodowym spiskiem żydowskim zmierzającym do przejęcia władzy nad światem.

TO JEST WAŻNE

- Efektem dążeń Żydów na całym świecie stało się utworzenie decyzją ONZ w 1948 roku, obok arabskiej Palestyny, państwa Izrael. Stało się to powodem ciągłych konfliktów i wojen żydowsko-arabskich.
- W latach 1979–1988 na terenie nękanego wojnami domowymi Afganistanu, toczył się de facto konflikt zbrojny sowiecko-amerykański, który okazał się niekorzystny dla Rosji.
- W wyniku wojny domowej 1 października 1949 roku ogłoszono powstanie totalitarnej ChRL na terytorium Chin kontynentalnych. Po okresie polityki tzw. wielkiego skoku i rewolucji kulturalnej rozpoczął się proces budowy nowego modelu „socjalistycznej gospodarki rynkowej”. Dziś Chiny są drugą gospodarką świata, w dużej mierze dzięki niewolniczej wręcz pracy setek milionów Chińczyków.

PYTANIA I POLECENIA

1. Opisz okoliczności powstania państwa Izrael.
2. Podaj powody, dla których Bliski Wschód jest terenem różnych konfliktów. Znajdź informacje na temat aktualnego konfliktu w regionie bliskowschodnim.
3. Czyje siły podczas wojny afgańskiej wspierali Sowiet, a czyje Amerykanie?
4. Gdzie wolałbyś (wolałabyś) zamieszkać: w Chinach kontynentalnych czy na Tajwanie? Uzasadnij swoją odpowiedź.

7. KULTURA, NAUKA I TECHNIKA W POWOJENNYM ŚWIECIE

Jak rozumiesz pojęcie kultura? Odszukaj jego definicję, korzystając z dowolnego źródła.

WSZECHSTRONNY ROZWÓJ

W drugiej połowie XX wieku byliśmy świadkami wszechstronnego rozwoju wszystkich dziedzin kultury. Nie dominowały w niej, jak niegdyś, określone style czy mody, gdyż w ogromnej różnorodności i przy szybko zmieniających się tendencjach żaden artysta czy grupa artystów nie mogła zdominować rynku. Wyjątek stanowiła sztuka rozwijana na potrzeby ideologiczne w komunistycznych państwach – **socrealizm**, którego jednym z zadań było stałe podkreślanie wyższości socjalizmu nad innymi ustrojami polityczno-społecznymi.

Wspaniałe dzieła, przede wszystkim na Zachodzie, stworzono w literaturze, plastyce, architekturze, muzyce poważnej. Dużym powodzeniem cieszył się także teatr. Niezwykle ważne z punktu widzenia upowszechniania kultury były festiwale, organizowane w większych miastach.

TELEWIZJA I FILM

Na okres powojenny przypada niezwykle szybki rozwój telewizji, która zdominowała kulturę masową. Dzięki łączom satelitarnym transmisje telewizyjne zaczęły docierać do najdalszych zakątków naszej planety, a informacje o aktualnych wydarzeniach politycznych były odbierane niemal natychmiast. Z telewizji dowiadywano się m.in. jaka moda obowiązuje w danym sezonie, gdzie celebryci spędzają najchętniej czas wolny oraz jakich odkryć naukowych dokonano ostatnio. Programy telewizyjne nadal kształtują nasze gusty i wpływają na nasze postawy. Zwiększający się wpływ telewizji jest stałym i nieodłącznym elementem postępu cywilizacyjnego ludzkości.

Od zakończenia wojny wyraźnie zwiększył się wpływ cywilizacji amerykańskiej na kulturę. Istotną rolę w tym procesie odegrał amerykański przemysł filmowy. Szybki

1. Koncert muzyki poważnej. Współcześnie niemal każde miasto europejskie posiada sale koncertowe i teatralne

2. Gwiazda kina amerykańskiego – Marilyn Monroe (czytaj: merlin monro!), która do dziś uchodzi za symbol kobiecości

rozwój tej dziedziny sztuki w Stanach Zjednoczonych spowodował, że filmy czołowych amerykańskich twórców kina dominują pod każdą szerokością geograficzną.

MUZYKA POPULARNA

Od lat 50. XX wieku notowany jest także gwałtowny rozwój muzyki popularnej, która podobnie jak film przełamuje bariery językowe, kulturowe i rasowe, docierając dzięki radiu i telewizji w odległe zakątki naszej planety. Prawdziwa eksplozja nowych gatunków muzyki popularnej nastąpiła niedługo po wojnie.

W latach 50. „król” estrady **Elvis Presley** stał się legendą najbardziej popularnego gatunku – **rock and roll**. W latach 60. oszałamiającą karierę światową zrobili **The Beatles** (czytaj: de bitels albo bitls), których muzyka miała ogromny wpływ na odbiorców i inne powstałe później zespoły muzyczne.

Odbiorcą współczesnej muzyki popularnej jest przede wszystkim młodzież, dla której jest ona nieodłącznym elementem kultury. Różnorodność stylów i rodzajów pozwala każdemu identyfikować się z ulubionym nurtem muzycznym.

NAUKA I TECHNIKA

Czasy powojenne charakteryzowały się przyspieszonym rozwojem wszystkich dziedzin nauki i techniki. W okresie tym powstały nowe, nieznane wcześniej dziedziny badań, które zmieniły oblicze naszej planety, takie jak atomistyka, badania genetyczne, kosmiczne oraz informatyka.

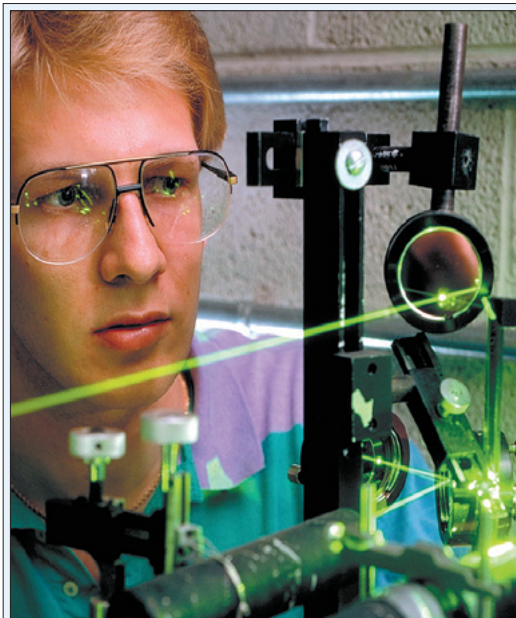
Jednocześnie człowiek niezwykle silnie uzależnił się od nowych wynalazków. Dziś nie wyobrażamy sobie życia bez elektryczności, samochodów czy telefonów.

ZIELONA REWOLUCJA

Jedną z największych przemian, jakie dokonały się w XX wieku, było podjęcie działań mających na celu zwiększenie produkcji żywności i przezwyciężenie zjawiska głodu. Była to tzw. zielona rewolucja. Za jej twórcę uważa się amerykańskiego hodowcę

3. The Beatles (od lewej): Ringo Starr, John Lennon, George Harrison, Paul McCartney – najpopularniejsza grupa w historii muzyki młodzieżowej

4. Laser wynaleziony po II wojnie światowej znalazł wiele zastosowań

roślin **Normana Borlauga** (czytaj: normana borloga), który jako pierwszy wyhodował wysokopienne odmiany pszenicy i ryżu. Za swoje odkrycia, które z powodzeniem udało mu się upowszechnić w przeludnionych krajach Azji i Afryki, Amerykanin otrzymał w 1970 roku pokojową **Nagrodę Nobla**.

ENERGIA JĄDROWA

Jeszcze przed II wojną światową stwierdzono, że istnieje możliwość uwolnienia części energii jądrowej rzadko występującego w przyrodzie pierwiastka – **uranu**. W trakcie badań okazało się, że energię tę można wyzwolić w potężnym wybuchu bądź w spokojnym, kontrolowanym procesie. Pierwszy sposób wykorzystano w bombie atomowej, skonstruowanej w 1945 roku przez Amerykanów. Jeszcze tego samego roku użyto jej dwukrotnie, niszcząc dwa japońskie miasta: Hiroszimę i Nagasaki. Po tych wydarzeniach władze japońskie podjęły decyzję o kapitulacji, co zakończyło drugą wojnę światową.

Energię atomową można także wytwarzać w kontrolowanym procesie w **elektrowniach jądrowych**. Pierwsze elektrownie powstały w Stanach Zjednoczonych. Obecnie ponad 400 czynnych elektrowni jądrowych w kilkunastu krajach świata wytwarza ponad 10% energii elektrycznej zużywanej na świecie.

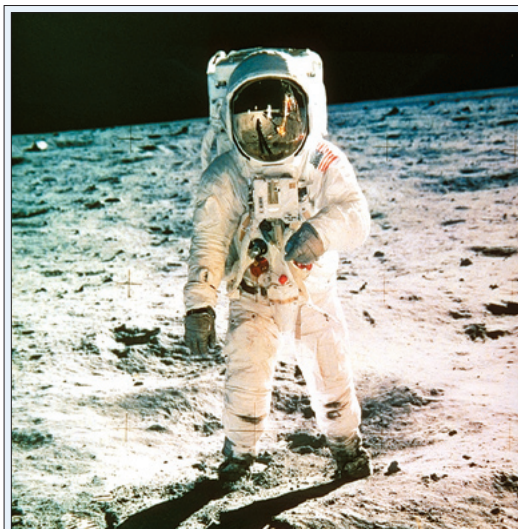
Inny proces fizyczny wykorzystywany jest w **bombie wodorowej**, wielokrotnie potężniejszej od bomby atomowej. Największe arsenały bomb wodorowych posiadają Stany Zjednoczone i Rosja. Od wielu lat trwają prace, których celem jest kontrola procesów zachodzących podczas wybuchu bomby wodorowej. Gdy uda się to osiągnąć, człowiek uzyska dostęp do nieograniczonych zasobów energii.

PODOBÓJ KOSMOSU

Na początku lat 60. XX wieku ziściło się odwieczne marzenie człowieka o **lotach kosmicznych**. Pierwszy, udany załogowy lot kosmiczny odbył **Jurij Gagarin**, wysłany 12 kwietnia 1961 roku na radzieckim statku kosmicznym Wostok I na ziemską orbitę. Astronauta w 108 minut okrążył kulę ziemską w specjalnej kapsule i szczęśliwie powrócił na Ziemię.

Pierwszymi ludźmi, którzy **wylądowali na Księżycu**, byli amerykańscy astronauta: **Neil Armstrong** (czytaj: nil) oraz **Edwin Aldrin** (czytaj: edlin oldrin). Lądowanie, które transmitowała większość telewizji świata, miało miejsce 21 lipca 1969 roku i było jak dotąd, najważniejszym wydarzeniem w krótkiej historii podboju kosmosu. Stając na powierzchni Księżyca, Armstrong wypowiedział te słynne słowa:

Jest to mały krok dla człowieka, ale wielki krok dla ludzkości.

5. Neil Armstrong – pierwszy człowiek na Księżycu

Zarówno Stany Zjednoczone, jak i Związek Sowiecki, przodując w badaniach kosmosu, wysłały wiele **sond kosmicznych**, których celem było zbadanie najbliższego otoczenia Ziemi. Sondy dotarły do Księżyca, większości planet Układu Słonecznego i ich księżyców, a nawet w pobliże komety Halleya.

Do końca XX wieku na orbicie wokół Ziemi umieszczono setki **satelitów** pozwalających badać naszą planetę z przestworzy. Zapewniają one także łączność radiową i telefoniczną z każdym zakątkiem Ziemi w dowolnej chwili. W 1971 roku wyniesiono na orbitę ziemską radziecką stację Salut 1, na której kilkakrotnie przebywali kosmonauci.

W 1977 roku wystrzelono z Ziemi sondę Voyager 1 (czytaj: wojadżer), która początkowo miała jedynie zbadać Jowisza i po pięciu latach zakończyć misję. Okazało się jednak, że Voyager 1 i wystrzelony w tym samym roku Voyager 2 bezawaryjnie przez wiele lat pokonują ogromne odległości. Voyager 2 opuścił już Układ Słoneczny. Voyagery lecą z przesłaniem od Ziemi – ze 115 obrazami naszej planety i listem zapisanym w 55 językach.

6. Ziemia widziana z pokładu wahadłowca

ZDOBYCZE MEDYCYNY

W drugiej połowie XX wieku nastąpił także szybki rozwój nauk medycznych. Przede wszystkim po raz pierwszy możliwe stały się przeszczepy narządów pochodzących od zmarłych dawców, co pozwoliło uratować wiele ludzkich istnień.

W grudniu 1954 roku w szpitalu w Bostonie **dr Joseph Murray** (czytaj: dżosef mary) dokonał pierwszego, udanego przeszczepu nerki. Pierwszą transplantację serca przeprowadził **Christiaan Barnard** (czytaj: kristian barnar) w 1967 roku w Kapsztadzie w Republice Południowej Afryki.

W sposób lawinowy rosła liczba urządzeń służących do diagnozowania i badania człowieka. Pojawiły się także nowe leki, o których starsi lekarze mogli tylko marzyć. Wszystko to przyczyniło się do znacznego wzrostu średniej długości życia ludzkiego.

7. Nowoczesna sala operacyjna

TRANZYSTOR

W 1948 roku dwaj amerykańscy uczeni **John Bardeen** (czytaj: dżon bardin) i **Walter Brattain** (czytaj: łolter braten) wynaleźli tranzystor, który pozwolił zminiaturyzować

urządzenia elektroniczne. Zdecydowanie mniejszy od wcześniej stosowanej lampy tranzystor może być zasilany małymi bateriami. Najpierw użyto go w **radiach tranzystorowych**. Pierwsze radio tranzystorowe pojawiło się w USA w 1954 roku. Działało natychmiast po włączeniu, w przeciwieństwie do aparatów lampowych, potrzebujących czasu na rozgrzanie się. Pierwszy telewizor tranzystorowy wyprodukowała w 1959 roku firma Sony. Dwa lata później Sony wprowadziła do użytku także magnetowid tranzystorowy. W 1981 roku ta sama firma skonstruowała pierwszą kamerę wideo.

Tranzystory znalazły zastosowanie również w medycynie. Dzięki niewielkim rozmiarom zostały wykorzystane m.in. przy budowie stymulatora serca, do sztucznej regulacji jego pracy.

CYFROWY ŚWIAT

Pierwsze elektroniczne komputery produkowane seryjnie pojawiły się na rynku w 1951 roku. Były duże, ciężkie i niezwykle skomplikowane w obsłudze. Dopiero w latach 70. amerykańska firma **IBM** wypuściła na rynek cieszący się dużym powodzeniem mikrokomputer domowego użytku (**komputer osobisty**) ALTAIR 8800. W latach 70. **Steve Jobs** (czytaj: stiw džobs) i **Steve Wozniak** zbudowali „Apple II”, komputer gotowy do pracy w każdym momencie, z klawiaturą i ekranem, czyli taki, do jakiego wszyscy jesteśmy dzisiaj przyzwyczajeni. I to było ich największą zasługą.

Wraz z rozwojem techniki komputerowej coraz bardziej realna jest możliwość tworzenia sztucznej, wirtualnej rzeczywistości. Za pomocą urządzeń elektronicznych działających na nasze zmysły, np. specjalnych okularów, możemy przenieść się w ciągu sekundy do innego, wyimaginowanego świata, w którym obowiązują swoiste prawa. **Ivan Sutherland** (czytaj: iwan saterlend), Amerykanin, wpadł na ten pomysł już w 1965 roku.

INTERNET

Obecnie jesteśmy świadkami burzliwego rozwoju nowego środka masowej komunikacji, będącego jednocześnie ogromną światową encyklopedią – **Internetu**. Internet tworzą miliony komputerów podłączonych do jednej wspólnej sieci, obejmującej cały świat.

Pierwsza sieć elektronicznych połączeń, która była prototypem internetu, została stworzona w latach 70. na potrzeby wojska, a potem wyższych uczelni w Stanach Zjednoczonych. Przekazywano nią dane, które mogły interesować tylko naukowców. Wkrótce po upowszechnieniu się komputerów osobistych okazało się, że sieć

8. Apple II – jeden z pierwszych komputerów osobistych

znakomicie nadaje się do przesyłania każdego rodzaju danych.

Dzisiaj z Internetu korzystają miliardy ludzi na całym świecie, a jego wszystkich możliwości jeszcze nie znamy. Jest prawdopodobne, że w przyszłości internet zastąpi nam telewizję. Stanie się to wówczas, gdy zasoby sieci internetowej zostaną uzupełnione o programy telewizyjne i filmowe, do których będziemy mieli natychmiastowy dostęp.

9. Dzięki Internetowi mamy możliwość łączenia się z komputerami i urządzeniami mobilnymi na całym świecie

TO JEST WAŻNE

- W drugiej połowie XX wieku nastąpił przyspieszony, wszechstronny rozwój wszystkich dziedzin kultury, nauki i techniki.
- Dzięki tzw. zielonej rewolucji udało się zahamować zjawisko głodu w krajach trzeciego świata.
- Rozwój nauki pozwolił na wykorzystanie energii jądrowej i podbój kosmosu, spowodował szybki postęp w medycynie.
- Dzisiaj nie wyobrażamy sobie życia bez komputerów, internetu czy telefonów komórkowych.

PYTANIA I POLECENIA

1. Wymień typy programów najczęściej występujących we współczesnej telewizji. Co ty najczęściej oglądasz?
2. Podaj przykłady gatunków muzycznych.
3. Które odkrycie naukowe uważasz za najważniejsze w XX wieku? Uzasadnij swoją odpowiedź.
4. Jakich informacji najczęściej poszukujesz w Internecie?